

Enklaar

HET

**ANIMISTISCH
HEIDENDOM
ALS GODSDIENST**

DOOR
DR. N. ADRIANI

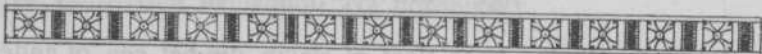
TWEDE DRUK.

**UITGEGEVEN DOOR HET ZENDINGSBUREAU TE OEGSTGEEST
1922**

BIBLIOTHEEK THU-KAMPEN

 0073 0860

**BIBLIOTHEEK
THEOL. UNIVERSITEIT
OUDESTRAAT 6, KAMPEN**
943988

DE ERNST VAN HET HEIDENDOM

Van het standpunt van het Heidendom zelf beschouwd, moet onze verzameltitel „Het Animistisch Heidendom als Godsdienst” als eene eenigszins kunstmatige uitdrukking gelden. De volken, die in het Animisme verkeeren, kennen nl. het denkbeeld „godsdienst” niet als iets afzonderlijks, dat men kan hebben of niet hebben. Wat wij „godsdienst” noemen, beschouwen zij als iets dat met het bestaan is gegeven en bij het leven behoort, 't zij dat men zich daarvan bewust is of niet. Zij zelf kunnen zich hierover dan ook niet uitlaten en geven vaak de zonderlingste antwoorden op vragen naar hun godsdienst. Dit heeft bij vele ondervragers het denkbeeld opgewekt, dat de volken, die in het Animisme leven, het met hun godsdienst niet ernstig meenen en dat zij er weinig aan hechten. Daar mijne ondervindingen van deze zaak geheel andere zijn, wil ik in deze eerste studie spreken over den „*Ernst van het Heidendom*”. Ik zal daarbij uitgaan van ervaringen, opgedaan gedurende een bijna 20-jarig verblijf bij de Minahassers in Noord-Celebes, een volk, dat zijn Heidendom reeds geheel heeft verlaten, en bij de Toradja's op Midden-Celebes, die ik nog midden in hun Heidendom heb gekend.

Het ligt in het karakter van den mensch, om iemand, dien hij als zijn mindere beschouwt, niet ernstig te nemen. Toen op Midden-Celebes de slavernij nog heerschte, was het

de gewoonte, dat men een slaaf of slavine, die het een of ander bericht aanbracht, toevoegde: „Dat is zeker weer een leugen van je!” Het behoorde tot de kunstmiddelen van de slavenhoudende stammen, bij wie de vrijen altoos minder in aantal waren dan de slaven, om die mindere menschensoort er onder te houden, door hunne woorden niet ernstig op te nemen. In de Toradja'sche letterkunde is dit zelfs vastgelegd in een trek, dien men nogal eens in de verhalen aantreft. Er komt een gast in het dorp, die zich, zooals vreemdelingen behooren te doen, in den dorpestempel nederzet. Het dorpshef zendt een slaaf om eens te gaan zien wie het is. De man brengt het antwoord van den vreemdeling aan zijn heer, maar deze zegt niets anders terug dan: „'t Zal wel een leugen van je zijn.” En hij gelast een anderen slaaf om bericht te gaan inwinnen. Tot zevenmaal toe wordt dit door het dorpshef herhaald, en als hij den zevenden keer nog precies hetzelfde bericht ontvangt, besluit hij het dan maar voor waarheid aan te nemen.

Bij de Europeanen in onze Oost-Indische koloniën is het niet ernstig nemen van de Inlandsche bevolking een zeer gewoon verschijnsel. Op allerlei wijzen wordt men dit gewaar. Men zal b.v. vernemen van een Indonesisch volk dat tot nog toe de schrijfkunst niet machtig is, en zich dan terstond de voorstelling maken dat de taal van zulk een volk ook min of meer een gegalm of gekweel is, buiten alle spraakkunstige wetten om. Zonder eenigen schroom schrijven reizende onderzoekers van dergelijke volken neder: „Hunne taal brengen zij niet in schrift, zij bezitten dus ook geen literatuur.” Zulke denkbeelden komen voort uit eene misschien slechts half bewuste onderstelling, dat het leven van volken, die in ontwikkeling bij ons ten achteren zijn, niet veel meer is dan een spel, waarmede men nu maar niet al te veel ernst moet maken.

Omtrent hun godsdienst wordt dan stilzwijgend hetzelfde aangenomen. En men beweert zelfs, dat zulke volken daartoe

zelf aanleiding geven, omdat zij tegenover vreemdelingen dikwijls de houding aannemen van zich te schamen voor hun godsdienst, van verlegen te zijn er mede voor den dag te komen en van er niet veel om te geven. Nog sterker: onderzoekers, die godsdienstige feesten hebben bijgewoond, verzekeren uitdrukkelijk dat het niets was dan een groote pretmakerij en dat er van ernst of godsdienstige stemming al bitter weinig te bemerken was. Wij zouden dus wel dwaas zijn, als we ons veel voorstelden van den „ernst” van het Heidendom.

Dergelijke opvattingen regelrecht te bestrijden, ligt niet in mijn voornemen. Ik wil alleen trachten weder te geven, wat mij gebleken is van den ernst van het voormalig Heidendom der Minahassers en van het huidige der Toradja's.

Het zal den lezer niet verwonderen, dat ook onder primitieve volken (ik neem dezen term bij gebrek aan een beteren) dikwijls wordt nagedacht over den dood, het groote schrikbeeld, dat zoo op eens alle levensvreugde kan verlammen. Aan de eerste verkondigers van het Christendom werd al spoedig door de Toradja's gevraagd: „Als men Christen wordt, sterft men dan ook?” — En toen zij de waarheid te hooren kregen, kwam de tegen-opmerking: „Dan is het ook niet de moeite waard, Christen te worden”.

Den dood van een gebrekkig en afgeleefd mensch beschouwt de Toradja als natuurlijk. Hij was al zoo oud; zijne oogen, zijne ooren, zijne handen en voeten waren eigenlijk al dood; hij stierf bij kleine gedeelten en nu is hij geheel dood. Zoo iets wekt dus geen tegenkating. Ook den dood van een klein wicht aanvaardt men zonder opmerkingen, als een onbeduidend geval. Maar als iemand sterft in de kracht van zijn leven, in zijne jonge of zijne middelbare jaren, dan is hij, naar men meent, het slachtoffer eener vijandelijke daad. Geesten en spoken, goden en voorouders, heksen en weerwolven, die allen leggen het aan op de vernietiging van 's menschen leven en zoo is

ieder sterfgeval, dat men niet door ouderdom heeft zien voltrekken, in de beschouwing der Toradja's eene moordzaak. Sommigen gaan zelfs zoo ver van te zeggen: als al die booze machten er niet waren, dan zouden wij niet sterven.

Nu is dit al eene zeer oppervlakkige verklaring van den dood. Men gevoelt terstond, dat het eene alleenstaande uiting is en geen vrucht van dieper nadenken. Voor dit laatste wenden we ons liever tot de literatuur, al hebben we hier ook weder te doen met een volk, dat de schrijfkunst niet uit zich zelf heeft beoefend.

Er leeft wel degelijk in het Toradja-volk het besef dat de dood iets onvermijdelijks is, dus meer de uiting van een hooger wil, dan de boosheid van geesten of heksen. In het Toradja'sche scheppingsverhaal komt deze plaats voor: „Toen de Heere Formeerder” (aldus moet de naam van den god in kwestie worden vertaald) „de menschen maakte, doorboorde „hij hunne ooren, opende hunne ooggen, hun neus en hun „mond, spleet hunne vingers en teenen en wilde hun daarna „den „langen adem”, d.i. het eeuwige leven, inblazen. Maar „de Heere Formeerder”, (die elders duidelijk met de Zon „wordt gelijk gesteld), „had een vijand, de Nacht. Toen hij „zich nu had teruggetrokken om den langen adem te halen, „had de Nacht vrij spel. Deze liet het eerste menschenpaar „door den wind bewaaien. Hij blies hun leven in; maar dat „was de „korte adem”, daar immers de wind dikwijls ophoudt „te blazen. En zooals de wind nu telkens doodgaat, zoo wordt „ook des menschen adem telkens afgebroken, zoodat hij sterft. „Toen nu de Heere Formeerder met den „langen adem” terug- „kwam, nam de Nacht wel de wijk, maar wat hij had bedorven „was onherstelbaar. Zoo geschiedde het, dat de menschen „aan den dood onderworpen werden”.

Hier is dus de mensch het slachtoffer geworden van de vijandschap tusschen duisternis en licht. De „macht der dui-

ternis" heeft hem ontroofd aan de „macht des lichts", die hem had geschapen. Daarom blijft voor den mensch, die gevoelt dat de adem hem gaat begeven, nog slechts ééne toevlucht over, n.l. bij den Heere Formeerder te gaan halen iets van hetgeen hem is ontgaan, door de list van den Nachtgod: n.l. adem om zijn leven te verlengen.

Maar voor den gewonen sterveling is het niet mogelijk om daartoe op te klimmen tot in het verblijf van den Hemelheer. Vroeger was er wel gemeenschap tusschen Hemel en Aarde. Toen was er op eene plaats ten N. van het groote meer, dat juist in het centrum van Midden-Celebes ligt, eene lange liaan, die Hemel en Aarde verbond. En daarlangs was ook komen afdalen een Hemeling, die door de bekoorlijkheid van een jong meisje, dat hij van uit den Hooge had ontdekt, verleid was geworden om op de Aarde te komen huwen. Na een poos kreeg het echtpaar een kind. Maar toen het den Hemeling bleek dat zijn kind een aantal aardsche hoedanigheden vertoonde, gevoelde hij toch, dat hij bij zijne vrouw en zijn kind niet kon blijven. Hij wilde dus weer langs de liaan naar den Hemel terug, maar zijne vrouw wilde hem niet verlaten. Met haar kind in een draagdoek op den rug, klom zij haren man na. Toen zij op het punt was hem in te halen, hakte de Hemeling de liaan door; de vrouw en het kind vielen op den grond en werden een steen, en de gemeenschap tusschen Hemel en Aarde was voor goed verbroken.

Sedert dien tijd kunnen de menschen zich niet meer met hun lichaam, maar alleen nog maar met hun *geest* naar de Bovenwereld begeven. Deze voorstelling is thans zeer sterk vermaterialiseerd en daardoor grover geworden. Men acht nu alleen bepaalde deskundigen in staat om zich in den geest naar den Hooge te begeven. Daartoe moeten zij hun innerlijk wezen buiten hun lichaam weten te brengen, opdat dit kan opstijgen naar den „Heere die in 't Verborgene is". Deze

deskundigen zijn de priesteressen.

Hier heb ik in 't bijzonder van de Toradja's gesproken. De Minahassers hadden, toen zij Heidenen waren, zoowel priesters als priesteressen. Het is niet weinig leerzaam eens na te gaan, welken invloed dit heeft gehad op de ontwikkeling van den godsdienst bij elk dezer volken, die (het zij in 't voorbijgaan opgemerkt) nooit eenige aanraking met elkaar hebben gehad.

De *Minahassische* priesters vormden een afzonderlijk, wel gesloten gilde en oefenden daardoor macht en invloed uit. Bij sommige stammen was hunne heerschappij tot een waar schrikbewind geworden. Juist omdat de priesters talrijk waren en omdat zij mannen waren, konden zij zich organiseren. Zij maakten van hun bedrijf een vak, eene kostwinning en wel eene zeer voordeelige. Zij waren de vrienden der rijken, die zij aanspoorden tot het geven van offerfeesten, even veelsoortig als talrijk. Hij, die alle offerfeesten had gevierd, werd met bijzondere onderscheiding behandeld en zoo was langzamerhand rijkdom de eenige voorwaarde geworden voor een gelukzalig leven, hier en hiernamaals. Die arm was, kon ook in het leven generzijds op niets hopen, want zonder aardse schatten waren ook geen hemelsche te verwerven. Hoofden en priesters te zamen zorgden dat zij zooveel mogelijk in handen kregen en dat er niet veel in het leven des volks kon geschieden waaraan zij niet te pas kwamen. *Geen* belangrijke werkzaamheid, b.v. oogsten, wieden, planten, boschrooien, huisbouwen, op reis gaan, jagen, zoutstoken en wat al niet meer, kon geschieden, zonder dat een priester de inwijdingsceremoniën verrichtte. Zelfs als iemand een eenigszins benauwdend droom had gehad, kon alleen de priester hem voor de gevolgen daarvan vrijwaren.

Bij de *Toradja's* niets van dat alles. Omdat de priesterschap daar uit vrouwen bestaat, is zij niet georganiseerd. Ook is er

geen enkele vrouw die van haar priesteressenambt een vak of eene kostwinning maakt. Huiselijke bezigheden en landbouw zijn het dagelijksch bedrijf der Toradja'sche, en de vrouwen die priesteres zijn vormen daarop geen uitzondering. Meestal zijn zij getrouwd en aan geen enkel uitwendig teeken kan men zien dat zij priesteres zijn; ze worden ook niet met eenigen titel onderscheiden. En het loon, dat zij krijgen, is ook tamelijk gering.

Dit alles heeft de Toradja'sche maatschappij bewaard voor de ramp eener heerschzuchtige en inhalige priesterschaar, die te zamen met de machthebbenden het volk uitzoog. Volleerd in allerlei kunsten zijn de Toradja'sche priesteressen ook niet. Toch zijn ze onder haar volk de geleerden. Wat men de gewijde letterkunde van het volk mag heeten, dat wordt door de priesteressen in haar geheugen bewaard.

Hoe komt het nu, dat er in den priesterstand der Toradja's geen mannen worden opgenomen? Dit heeft zijn oorzaak in de verdeeling der levenstaak, die de Toradja'sche wereldbeschouwing oplegt aan den stam, en die, naar den aard der beide geslachten, uiteenvalt in eene mannelijke en eene vrouwelijke. Een stam is een complex van groote familiën en geslachten, die hunne gemeenschappelijke afkomst nog niet zijn vergeten. En omdat men altijd met een stamgenoot trouwt, wordt de familieband telkens versterkt, maar de familieverhouding ook steeds ingewikkelder.

Nu leeft zulk een animistisch volk in de eerste plaats als stam. Want alleen als stam kan men zich handhaven tegenover de andere stammen, met welke de verhouding dikwijls van vijandelijken aard is. Steeds staat men er aan bloot aangevallen, beboet of op andere wijze onderdrukt te worden. De plichten van zelfbehoud zijn dus voornamelijk die van bescherming, verdediging en instandhouding van den stam. Een der meest werkzame middelen daartoe was het koppensnellen

bij andere stammen, met welke men tot dat doel voortdurende vijandschap onderhield. Slaagde men er nu in, door een verraderlijken overval, of hoe dan ook, eenigen lieden uit zulk een stam het hoofd af te slaan en dit mede te brengen naar zijn eigen stam, dan had men, behalve krijgsroem, een machtig geneesmiddel voor zich en de zijnen verworven. Immers een menschenhoofd is de zetel van zooveel zielestof als men zich maar kan voorstellen dat zich bevindt in het edelste deel van 's menschen lichaam: het hoofd, dat op zich zelf reeds één en al levensstof is. Een gesnelde kop is dus een stuk menschenleven, dat men voor zijn stam verovert.

Dezen heiligen plicht kunnen echter alleen de *mannen* nakomen. Op het volbrengen daarvan rust de zegen der voorouders. Maar om nu van dien zegen ook de *vrouwen* en *kinderen* te doen genieten en hen tevens in staat te stellen althans symbolisch dien plicht te vervullen en zodoende de bereidheid van hun hart te toonen, vierde ieder dorp jaarlijks een feest, waarbij de vrouwen, kinderen en ouden van dagen met bamboe-zwaarden hakten op een reeds vroeger gesnelde kop en waarbij ook voorkwam dat eene vrouw een bamboe-koker met water uit den ingang van den tempel nederliet. Deze werd dan door een man met één zwaardslag doorgehouden, zoodat het water er uit gudste en overal in 't rond spatte. Hiermede werd voorgesteld het afslaan van den hals van een vijand en het vergieten van zijn bloed.

Met dit symbool drukten dus de vrouwen uit: Wij zouden ook wel gaan koppensnellen, als we maar konden! Neemt onze goede gezindheid aan, o goden, en beloont ons daarvoor met uwe gunsten.

Maar nu het positieve deel. Wat kunnen de vrouwen doen om het geluk van den stam te verzekeren? Kinderen voortbrengen, zeer zeker, en dit wordt dan ook beschouwd als haar eerste plicht. Maar de vrouw kan ook uit andere gewesten

zielestof halen, zooals de man dit doet op het oorlogspad. De vrouw kan zich naar de bovenaardsche streken begeven. Daartoe moet zij priesteres worden. En evenals alle *mannen* in den duur van hun leven zich toch minstens eenmaal op het krijgspad moesten begeven, zoo behoorden ook alle *vrouwen* althans ééns in haar leven eene hemelreis te maken, waardoor zij er groot op konden gaan, dat ook *zij* uit de hemelsche gewesten zielestof hadden medegebracht ter versterking van het leven en de gezondheid harer stamgenooten.

Het was ook inderdaad gebruik, dat op een groot feest alle jonge meisjes van een dorp drie dagen lang in eene groote tent werden gezet. Men veronderstelde dan dat die tent hen door de lucht heen naar den hemel bracht, vanwaar zij dan, toegerust met nieuwe levenskracht voor den stam, weder op de aarde terugkeerden.

Beantwoordde de Toradja'sche maatschappij dan ook aan haar ideaal, dan zou zij bestaan uit een volk van krijgshelden en priesteressen. Zeer zeker blijft zij beneden dit hoogtepunt. Maar behalve door de reeds genoemde plechtigheden, is er nog eene gelegenheid waarbij de Toradja'sche maatschappij weet tot uiting te brengen dat dit ideaal in haar hart levende is. Hierop kan ik eerst terugkomen nadat ik het werk der priesteres heb beschreven.

Wanneer er in een Toradja'sch dorp een zieke is, of wanneer er pas een doode is begraven, of wanneer een klein kind eenige weken oud is, wordt eene priesteres gehaald, die zich naar Boven- of Onderwereld begeven zal om van daar zielestof, wij zouden zeggen „lang leven en gezondheid”, mede te brengen. Voor een zieke is dit de eenige weg om beter te worden. Is er pas een doode begraven, dan kan deze allicht iets van de zielestof der levenden hebben medegenomen, zoodat ook dan een tekort aan zielestof moet aangevuld worden. En een klein kind is teeder en zwak; bij hem moet de zoo

uiterst geringe levenskracht noodzakelijk versterkt worden.

Wat nu de priesteres doet komt in 't kort hierop neer. In den avond komt zij in het huis waar zij is geroepen. Daar heeft men een goed maal voor haar klaar gemaakt; een gedeelte ervan wordt afgezonderd, als offerspijs. Met die offerspijs op eene mat op den vloer gezeten, overstulpt zij zich met een sarong van geklopte boomschors. Daarna neemt zij in iedere hand een bundel tooverkruiden, doet de oogen toe en begint hare litanie te zingen. Met de tusschenpoozen, waarin zij uitrust, duurt dit gezang tot in den vroegen morgen toe.

De litanie die gezongen wordt is poëzie, soms rijmend, soms niet, maar strikt in de maat. Dit is ook noodzakelijk, wil men zoo'n lang stuk van omen bij de 1200 regels onthouden. Eene litanie in proza zou bij een volk, dat niet kan schrijven, al spoedig tot onherkenbaar wordens toe verminkt zijn. Wat men getrouw wil bewaren moet in rythmischen vorm zijn gesteld.

Het poëtisch karakter der priesteressen-litanie uit zich ook in parallelisme, dat, zooals bekend is, min of meer, tot het wezen van alle oude poëzie behoort. Een paar regels vertaal ik even, om u duidelijk te maken wat ik bedoel.

Eerst wordt verteld hoe zich alle dienstbare geesten om de priesteres heen verzamelen en hoe zij hen toespreekt, hen allen bij name noemt en ieder zijn taak geeft. Als deze lange inleiding is afgeloopen, vertelt de priesteres in haar gedicht, dat zij haar innerlijk wezen buiten haar lichaam brengt en in het huis langs de stijlen opklimt tot in de dakbalken, de dakbedekking opent, buiten op het dak klimt, op de dakvorst gaat zitten en daar afwacht de aankomst van den regenboog, de hemelsche schuit, die haar door de wolkenzee naar de Bovenwereld zal varen. Groote vogels vliegen met het vaarttuig voort, gediensstige geesten roeien en sturen het door de hemelzee en in het midden zit de priesteres, die over alles wat er geschiedt

hare opmerkingen maakt en zóó de omstanders op de hoogte brengt van het verloop van haar tocht.

Een gedeelte van hare woorden luidt, vertaald, aldus:

Heft nu op den regenboog!
Draagt de bliksemschuit omhoog!
Drijf ons voort, gij snelle wind!
Waai ons hoog het luchtruim in!
Laat ons voortgedreven worden
door de sterke geestenhorden!
Houdt met scherpe oogen wacht!
Geeft op alle dingen acht,
dat wij niet verdwalen kunnen
en den weg niet missen zullen!
Wilt eens in de verte staren!
Hoog daarboven kan 'k ontwaren
heel het groote luchtgewelf;
't onderst van den hemel zelf.
Snel is onze reis volbracht,
door der geesten tooverkracht.
Laat de wind zijn kracht aanwakkeren;
laat de bliksem helder flakkeren!
Op, heft op den regenboog!
Draagt de bliksemschuit omhoog!
Eensklaps is 't met stijgen uit.
Plotsling is de vaart gestuit.
Metgezellen, helpt eens mede,
trekt Uw zwaarden uit de scheede.
't Zwaard aan Uwe linkerzijde,
vat het met Uw handen beide,
en doorboort de wolkenlagen,
dat wij verder kunnen varen;
en doorsteekt het luchtgewelf,
't onderst van den hemel zelf.
Ziet, daar is een gat geboord.
Roeit de hemelschuit weer voort, —
dwars door al de nevels henen,
door geen zonlicht meer beschenen,
tot de neveldamp verdwijnt,
en de zon ons weer beschijnt.

En zoo gaat het verder. Is men eenmaal boven lucht en wolken, dan is spoedig ook de woning van den Hemelheer bereikt, van wien de gewenschte zielestof wordt verkregen. In den zak, dien de priesteres steeds bij zich heeft, draagt ze het geschonkene mede en langs den weg, dien ze heeft afgelegd, keert ze ook weder terug naar de woning van den zieke.

Met de voordracht van het lange gedicht gaat de nacht ongeveer om. Nu wordt het opgaan der zon afgewacht, de priesteres komt onder hare huid uit te voorschijn, stort den onzichtbaren inhoud van haren zak op het hoofd van den zieke en reciteert daarbij nog een laatste stuk harer litanie, waarin zij de zielestof beveelt om nu te blijven in het lichaam van den zieke, opdat hij spoedig herstellen moge.

Dat alles geschiedt in den grootsten ernst. Komt het soms voor, dat de priesteres onverrichterzake van hare hemelreis terugkeert en zegt, dat zij geen zielestof van den Hemelheer heeft kunnen verkrijgen, dan weet de zieke ook, dat het met hem gedaan is. En dit bewustzijn verlamt hem dikwijls zoo zeer, dat hij spoedig komt te overlijden.

Bij groote droogte, bij misgewas of bij al te overvloedigen regen wordt de priesteres ook te hulp geroepen. En wanneer een reisgezelschap wat al te lang onderweg is, wordt aan de priesteres gevraagd om bij de luchtgeesten bericht te gaan inwinnen. Bij elke gelegenheid is de litanie anders, maar de wijze, waarop de priesteres te werk gaat, is steeds dezelfde.

Dat niet iedere vrouw in staat is de lange litanie uit het hoofd te leeren, en niet godsdienstig genoeg is, om zich tot de geestelijke inspanning te dwingen, die zij als priesteres moet verrichten, spreekt wel vanzelf. Het aantal der priesteressen is dan ook nooit groot geweest onder de Toradja's.

Die tochten naar den Hooge staan voor de vrouwen gelijk met de krijgstochten der mannen. En evenmin als de vrouwen zich bij een krijgstoelt zullen aansluiten, evenmin kan een

man in den priesterstand treden. Want ook de verdeeling van den arbeid heeft een godsdienstig karakter. Een man, die vrouwenwerk doet, krijgt daardoor vrouwelijke eigenschappen en wordt alvast dadelijk onbruikbaar voor den oorlog, daar hij den vreesachtigen aard der vrouw overneemt. Toch gebeurt het een enkelen keer dat een man, liever dan aan een krijgstocht deel te nemen, in den priesterstand treedt. Maar dan moet hij priesteres worden; hij kleedt zich als vrouw, trouwt niet, laat zich aanspreken met „tante”, verricht vrouwelijke bezigheden, zooals water halen, eten koken, boombast tot kledingstof kloppen, rijst stampen, en gaat steeds met vrouwen om.

Zoo blijven dus de wegen, langs welke mannen en vrouwen voldoen aan den plicht, zielestof of lang leven en gezondheid te halen voor de leden van den stam, strikt gescheiden. De mannen veroveren deze begeerde zaak met het zwaard in de vuist op den vijand, in deze Middenwereld, de vrouwen gaan als smekelingen, met offer en gebed, naar de Boven- of de Onderwereld en vragen daar de zielestof aan de goden die er de eigenaars van zijn. Eene echt natuurlijke verdeeling van den arbeid dus, geheel beantwoordende aan de karaktertrekken der beide geslachten.

Evenals iedere man zich op het oorlogspad moet begeven, als de plicht hem daartoe roept, zou ook iedere vrouw in staat moeten zijn als priesteres op te treden. In de praktijk is dit onmogelijk, want eene priesteres is onder de Toradja'sche vrouwen eene geleerde. Liever moest ik zeggen „onder de Toradja's”, want er is geen andere geleerdheid dan de kennis van het verborgene. Te weten wat in de Boven- en Benedenwereld geschiedt en wat op deze Middenwereld kan bereikt worden door tooveren, wichelen, bezweren, vervloeken, zegenen of bidden, dat geldt als wetenschap. Technische vaardigheid is voor iedereen te bereiken. Maar wanneer ook in gewone handwerken, b.v. op de jacht of op de vischvangst, in den

landbouw of in het verzorgen der huisdieren, meer dan het gewone wordt bereikt, dan acht men dit de vrucht van wetenschap, d.i. van geheime kennis. Men vraagt: „Wat is Uw toovermiddel, waardoor ge zooveel visch vangt”? „Door welke geheimzinnige praktijk gedyt Uw vee zoo goed”? „Waardoor kunt ge altijd zulke goede boomen vinden om er vaartuigen van te maken”? De wetenschap, die dit alles aanbrengt, is de kennis van geheimzinnige praktijken, waarvan velen wel iets meenen te bezitten. Maar dit is, om zoo te zeggen, de „kleine” wetenschap, die dient voor persoonlijk gebruik. De „grootte” wetenschap is de kennis der priesteressentaal, eene afzonderlijke spraak, waarin de meestal meer dan duizend regels lange litanie der priesteressen is vervaardigd, zoodat lang niet iedere vrouw ze geheel kan leeren en onthouden, temeer daar het begrip „onderwijs geven” den Toradja’s oorspronkelijk vreemd is en een meisje, dat priesteres wil worden, zelf maar moet zien, hoe zij door afluisteren en meezingen de litanie in haar hoofd krijgt.

De priesteressen-taal is eene kunsttaal, die bedoelt te zijn: de taal der geesten en goden. Zij staat dus tot de taal der menschen zooals het schimmenbestaan der geesten zich verhoudt tot de lijfelijke verschijning der menschen. Sommige woorden worden daartoe veranderd naar het model eener verwante buitenlandsche taal, zooals men ten onzent wel kunstmatig Duitsch maakt en b.v. naar het voorbeeld: boer = Bauer, zou zeggen: vloer = Flauer. Andere woorden zijn weder verkort, alsof men in onze taal *egen* voor *regen*, of *ucht* voor *lucht* zou zeggen of kunstmatig ouderwetsch gemaakt, als *vure* voor *vuur*, naar het voorbeeld: *ure* voor *uur*. Lastiger wordt het, als men van twee synonieme woorden een deel van het eene voor een deel van het andere gaat stellen, en bijv. voor *tijd* zou gaan zeggen: *toos*, omdat *altijd* hetzelfde is als *altoos*.

Wetenschap is dus eigenlijk eene geheime zaak: haar in het

openbaar en om niet te verkondigen, komt den Toradja nog altijd als eene Westersche zonderlingheid voor. En uit dit alles volgt gemakkelijk, dat maar weinig meisjes priesteres kunnen worden. Maar om ze nu allen toch eenmaal den vereischten plicht te laten vervullen, werd vroeger op geregelde tijden met alle meisjes van den stam, die de bedoelde inwijding nog niet hadden ondergaan, het feest gevierd, waarover ik reeds heb gesproken, waarbij allen, onder geleide der priesteressen, in eene groote tent werden opgesloten om daarin ten hemel te varen, zoodat ze dan toch bij ééne gelegenheid in haar leven als priesteres waren opgetreden.

Nog een anderen triomf vierden de Toradja'sche mannen en vrouwen in den Heidentijd, in hunne functiën van zielestof-aanbrengers. Als de oogst was afgeloopen, werd een groot feest gevierd, dat na een goeden oogst bepaald luisterrijk kon worden genoemd. Een der gebruiken daarbij was, dat er twee masten werden opgericht, waaraan dwarshouten werden bevestigd. Deze dienden dan weer om er geschenken aan op te hangen, als sirihdoozen, kleedingstukken en versierselen, door de jonge mannen van het dorp aan de meisjes en door de meisjes aan de jonge mannen gegeven, maar eerst als toonoffer aan de goden voorgelegd. Bij dit feest had n.l. een geïmproviseerd huwelijk plaats tusschen de jongelieden van het dorp. Dit had overigens geen rechtsgeldige beteekenis, maar schiep alleen een voorteeken, opdat alle nog ongetrouwden eenmaal trouwen mochten. Al wat men wenscht, beeldt men symbolisch af, opdat het eenmaal werkelijkheid worde. Zelfs het teekenen of op andere wijze iets formeeren is een middel om het werkelijk tot „bestaan” te brengen. Op die wijze is ook, volgens de Toradja's, de mensch geschapen. En dat het maken van beelden of afbeeldingen in sommige godsdiensten is verboden, laat zich verklaren uit het gebruik dat daarvan is te maken in de tooverkunst.

Zoo was er dus een feestboom der mannen, met geschenken voor de vrouwen, en een feestmast voor de vrouwen, waaraan de geschenken voor de mannen hingen. Door het geïmproviseerde huwelijk werd het trouwen bevorderd: een der drie plichten, welker vervulling den stam in stand houdt. Voordat de masten nu werden onttakeld en de geschenken uitgedeeld, spraken mannen en vrouwen, elk bij monde van één hunner, de roemruchtige daden uit, die zij hadden verricht, om daarmee voorteekenen te scheppen, die den weg tot het uitvoeren der daden moesten effenen. Bij den mast der mannen ging nu een man staan, die zevenmaal om den mast heen liep, na elken omgang op de hurken ging zitten en deze verzen zong:

Dat geen onheil mij genake,
nu ik dezen mast aanrake:
't Schild, met ijzren band doorylochten,
Is in d'oorlog stuk gevochten.

Laat geen kwaad mij overkomen,
nu ik raak aan deze boomen:
't Schild, met koper zwaar belegd,
is gebroken in 't gevecht.

Laat geen kwaad mij mogen treffen,
nu 'k den feestboom ga verheffen:
't Schild, met sieraad overplakt,
is in d'oorlog stuk gehakt.

Moge 't niemand onzer schaden,
straks den feestboom te ontladen:
Aan het einde van 't gevecht,
had ik tien man neergelegd.

't Brengt niemand ongeluk,
als ik aan den feestboom ruk:
Koppen uit den strijd te dragen,
is de zegen dien wij vragen.

Zoo spraken de mannen. Hooge poëzie is deze snorkende krijgsmansstaal niet. Gelijk alle grootspraak, heeft ze iets naïefs; maar men denke er aan dat het oogenblik zoo iets medebracht. De oogst was afgeloopen en men had de vrucht van zijnen arbeid binnengehaald. De maanden daarvoor had men in spanning doorgebracht: immers, te veel of te weinig van regen of droogte, de aanvallen van vogels, van muizen, wilde zwijnen en insecten, om nog te zwijgen van de misslagen der menschen, konden den meest belovenden oogst iederen dag doen mislukken. Maar die gevaren waren nu verdwenen; men was nu over alle vrees heen, want het kostbare rijstgewas, de witte spijs, was binnengehaald en men kon weder tot den volgenden oogst het leven houden. Dit wekte het veilige gevoel, dat men in der Goden gunst stond en men mocht er dan ook wel eens op roemen, dat dit welbehagen niet onverdiend was. Zijne heldendaden in gedachtenis brengen bij de Goden is evenmin onbehoorlijk als onvoordeelig.

En nu werd met eene laatste strofe het gezang der vrouw ingeleid. De man had zijne heldendaden tegenover de vijanden verheven, nu zal de vrouw gaan zingen van hare hemelreizen naar de Goden, hare tochten door de hemelzee, waarbij de maansikkel haar tot hemelschuit heeft gediend. Ook zij bezwoer dan in ieder couplet eerst het kwaad, dat haar optreden zou kunnen veroorzaken. Eerst zong de man nog tot besluit van zijne couplettenreeks:

Moge ons geen onheil kwellen,
als wij straks den feestboom vellen.
Vaar dan door de hemelzee,
opwaarts naar der Goden stee.

En dan zong de vrouw dit lied:

O, gij Goden daar beneden,
ondersteunt mijn voeten heden.

Goden in de Hemellanden,
houdt de toppen mijner handen.

'k Zal 't niet met den dood bekoopen,
om den feestboom heen te loopen:
Met mijn staf van tooverkruid
vaar ik in de Hemelschuit.

'k Zal 't niet met den dood betalen,
straks den feestboom om te halen:
Met mijn tooverkruiden mee,
vaar ik door de Hemelzee.

Mij doet het den dood niet aan,
Bij den feestboom stil te staan:
Opwaarts vaar ik in de Maan,
door den Hemel-oceaan.

Trefte mij geen ziekte of kwaad,
nu ik dezen boom aanraak:
Meer dan eenmaal in mijn leven
ben 'k tot priesteres verheven.

Geen gevaar zal mij omringen,
Nu 'k den feestboom mag bezingen:
't Pad, beplant met toovertwijgen,
doet ons tot de Goden stijgen.

Het zijn dus hare hemelreizen waarop de Toradja'sche vrouw groot gaat. En nu ook zij, ja vooral zij, die tot het wel-slagen van den oogst zeker wel het meest had bijgebracht, in blakende vreugde verkeerde daar het kostbare voedsel was binnengehaald, was het ook haar een behoefte te wijzen op alles, wat zij tot heil harer stamgenooten had verricht. De *on-zichtbare* zielestof wordt door de heldendaden van mannen en vrouwen aangebracht. De *zichtbare* levenskracht is in de pas binnen gehaalde rijst veroverd. Laat ons eten, drinken en vroolijk zijn!

Merkwaardig is de duidelijkheid, waarmede zich, het gansche jaar door, de stemming van het Toradja-volk uitspreekt. Wanneer het plantseizoen is ingewijd door een offer, dat de aarde moet reinigen van de verborgen zonden der menschen, zoodat zij hare vrucht kan opleveren, dan staat de beoefening der letterkunde feitelijk stil. Wel worden op de plantfeesten nog al eens versjes gedicht, die dan gedurende één enkelen nacht worden gezongen, maar raadsels worden niet opgegeven, verhalen worden niet voorgedragen, het beoefenen der proza-letterkunde blijft geheel achterwege. Blijkbaar neemt men deze meer reëel; de verhalen worden beschouwd als geschiedenis, en de menschen en dieren, goden, geesten en spoken, die daarin spelen, zouden licht kunnen ontstemd worden wanneer men allerlei van hen vertelt: streken en grappen, die zij zelf uithalen of waarvan zij 't slachtoffer zijn; beschrijvingen, waarin zij belachelijk worden gemaakt, of waarin telkens hunne namen worden genoemd, en al zulke bedenkelijkheden meer. Dit alles rust in den tijd gedurende welken de landbouw wordt beoefend. Het is nu te gevaarlijk, want zoolang het welslagen van het voornaamste voedingsgewas nog niet is verzekerd, heeft het menschdom eene kwetsbare plaats en iedere overtreding tegen de voorouders wordt gestraft aan de akkers.

Met de *poëzie* echter neemt men het niet zóó nauw. Waarschijnlijk heeft men het bewustzijn, dat er in de poëtische letterkunde altijd meer fantasie heerscht en dat de poëtische vorm den inhoud minder aanstootelijk of prikkelend maakt. Bij de poëzie is de vorm zoozeer hoofdzaak, en wordt eene bedenkelijke bedoeling door dien vorm dikwijls zóó aannemelijk, dat men ze bepaald een minder gevaarlijk soort van letterkunde vindt dan het proza. En er komen in den landbouwtijd toch altijd gelegenheden waarbij men te zamen komt. Dat er dan niet iets van letterkundigen aard zou geschieden, is eenvoudig ondenkbaar.

Het zooeven genoemde plantfeest is er alvast één. Komen in een dorp gasten en zijn daarbij jonge meisjes, dan spreekt het vanzelf dat er gedurende dien nacht een reidans met gezang wordt uitgevoerd. Sterft er iemand, dan wordt in den nacht, gedurende welken zijn lijk wordt bewaakt, een dooden-zang voorgedragen. Komt een troep koppensnellers van een welgeslaagden tocht terug, dan wordt er op het feest, dat te hunner eere wordt gevierd, ook krijgspoëzie voorgedragen. De priesters zingen hare litanieën bij zieken, die hare hulp inroepen, en moeders neuriën wiegeliedjes om hare kinderen zoet te houden. En als een groote boom is geveld, waarvan een vaartuig moet worden gemaakt, en de eerste ruwe bewerking in het bosch is geschied, dan sleept men den zwaren stam onder gezang naar den oever van het water om hem daar verder te bewerken.

Maar al kan men dit alles onderbrekingen noemen, het blijft toch een tijd, die onder den druk ligt der vrees voor het mislukken van den oogst. Daarom is dan ook de eerste letterkundige werkzaamheid, die mag worden verricht voordat de rijst nog rijp is, eene die strekken moet tot bevordering van den groei van het veldgewas. Als zoodanig is zij zelfs verplicht. Wanneer de stengel der rijstplant gaat zwellen, maar de aar nog niet uit de gezwollen plaats is gebroken, dan mag men beginnen met het opgeven van *raadsels*. Immers een raadsel draagt zijn oplossing in zich en is dus te vergelijken met de rijstplant, die de aar nog binnen in den stengel houdt besloten. Wordt het raadsel geraden, dan breekt de oplossing uit het raadsel te voorschijn en zoo wordt een goed voorbeeld gegeven aan de rijst, om hare aar uit den stengel te doen te voorschijn komen. Men begint met eene plechtigheid aan de te veld staande rijst te verrichten. Ze wordt n.l. besproeid met water, waarin men de bladeren te weeken heeft gelegd van boomen die veel vrucht dragen. Dit vruchtbare water zal

ook de rijst vruchtbaar maken. En daarna komen zij, die deze plechtigheid hebben volbracht, vóór de hut staan, welke steeds in het rijstveld is opgericht, en openen zij het raadsels opgeven door hun huisgenooten een raadsel toe te roepen dat overbekend is, zoodat het dadelijk wordt geraden. Dit geschiedt natuurlijk ter wille van het voorteeiken. De zaak moet goed worden ingezet; gaat het later al wat minder vlot, dat deert niet. Begin goed, al goed. En als een raadsel is geraden, roepen alle aanwezigen op luiden toon een heilwensch over den groei der rijst uit. Men gaat nu op deze wijze te werk. Een der aanwezigen zegt:

„O huisgenooten, hier is een raadsel voor u: „Hoe meer men er naar omkijkt, hoe meer het verdwijnt.” Doet de oplossing te voorschijn komen.”

Een ander geeft ten antwoord: „Het oor.”

Alle aanwezigen: „Hoeoeoe! Kom uit, o onze rijst, komt uit, o vette aren, daarboven op de bergen, daaronder in de dalen!”

En nu volgt het eene raadsel op het andere; na iedere oplossing volgt de zegenwensch en in de eerste dagen van den raadseltijd haalt men zijn hart op aan het spel, dat bijna een jaar lang heeft moeten stilliggen. Ook dit wordt niet onaardig uitgedrukt in het volgende raadsel: „Mijne rijst van het vorige jaar is nog niet verzuurd,” m. a. w. wat ik een jaar lang heb moeten nalaten, doe ik thans weer met groot genot.

Maar zijn de aren uitgekomen, dan is ook het raadsels opgeven weder verboden. En nu wacht alles maar op het rijp worden der rijst; en als de oogst aan den gang is, wijkt de vrees voor de mislukking van het voedsel voor 't komende jaar meer en meer. Men durft dan aan zijne blijdschap ongedwongen uiting geven. Nu klinken overal in de velden en op de wegen alleraardigste oogstliedjes, versjes van vier regels, die twee aan twee rijmen en waarvan het tweede paar in

andere woorden hetzelfde zegt als het eerste. Zon en maan, regen, wind en wolken, vogels, boomen, planten en bloemen, beken en rivieren, zee en meer, zoutstoken en sirihipruimen, loopen en varen, ja wat niet al, wordt in die liedjes bezongen.

Een paar voorbeelden mogen u een denkbeeld geven. Eerst een liedje gezongen door vrouwen, om den regen tegen te houden. Want dien wenscht men in 't geheel niet in den oogsttijd.

't Is geen regen die daar ruischt:

't Is de beek die lustig bruist.

't Is geen regen die daar nadert:

't Is de beek die vroolijk klatert.

De zangster wil den naderenden regen op deze wijze beleefd te kennen geven, dat ze hem niet wenscht, en tevens zich zelf wijs maken, dat het geruisch, dat zij in de verte hoort, niet van den regen komt.

Regen, val niet naar beneën;
trek maar om de bergen heen.
Regen, wil niet tot ons komen;
wil maar elders nederstroomen.

Wind heeft men gaarne, want het is brandend heet in de rijstvelden en de voorschriften verbieden het baden en het drinken, zoolang men bezig is met oogsten. De wind wordt aldus geroepen:

Wind, waar blijft ge toch vandaag?
Alle blaadren hangen laag.
Wind, waai ons eens krachtig tegen,
dat de blaadren zich bewegen.

Wind, steek op en waai toch weer!
Dan lijd ik zoo'n dorst niet meer.
Wind, verkoel den heeten dag,
nu ik nog niet baden mag.

Dit alles wordt wel in vroolijke stemming gezongen, maar de bedoeling is wel degelijk het roepen van den wind en het verdrijven van den regen. Wanneer men de vogels bezingt, is het omdat men ze beschouwt als boden der goden, die door hunne vlucht en hunne kreten den menschen goeden raad geven.

Juist bij 't eerste morgengloren
 liet de specht van rechts zich hooren.
 'k Stapte juist de huisdeur uit:
 gunstig gaf de specht geluid.

Dat is dus een goed begin van den dag.

Doodmoe gaat men des avonds slapen, en toch is het zaak om vroeg weer bij de hand te zijn, want de koele morgenuren zijn veel waard voor het werk. Heeft iemand zich verslapen, dan verontschuldigt hij zich aldus:

'k Heb zóó vast en diep geslapen,
 dat mijn ziel mij had verlaten.
 Met mijn slapen en mijn droomen
 ben 'k in 't Doodenrijk gekomen.

In den slaap verlaat inderdaad de ziel het lichaam. Droomt men van de gestorvenen, dan is het ook zeker dat de ziel in het Doodenrijk is geweest.

In wanhoop over het vele werk, dat maar niet schijnt af te komen, roept men de geesten aldus te hulp:

Geesten, die ons hier ziet werken,
 komt toch ons getal versterken!
 Geesten, maakt ons aantal sterk!
 Helpt ons mee bij al ons werk!

En zoo gaat het door. Al wat zichtbaar en onzichtbaar om de menschen heen is wordt toegezongen om mede te helpen om moed en om kracht te geven, door gunstige voortekenen, of om weg te blijven. Op vroolijken toon worden deze liedjes

gezongen, maar de inhoud is volkomen ernstig bedoeld. Daarom worden ook deze liedjes nooit anders gezongen dan in den oogsttijd. En is er eens een ander versje bij, dan is het van iemand die niet meedoet aan het oogsten, b.v. van een die juist van het zoutstoken terugkomt en zegt:

'k Heb mij van mijn plicht gekweten;
laat mij nu geen sago eten.
'k Heb zoo lang reeds schraal gespijsd;
geef mij nu eens nieuwe rijst.

Zoutzieden aan het zeestrand, op dagreizen afstands van de woonplaats, is een ellendig werk. De medegebrachte teerkost is meestal spoedig op en dan moet men zich zeer zuinig voeden. Dit ter toelichting.

Heeft een gezin nu 2000 bossen rijst geoogst, dan is alle vrees verdwenen. Dan mag men gaan roemen en pralen, dan komt de grootspraak aan het woord. De liedjes, die gezongen worden als men zulk een rijken oogst heeft, dragen een bijzonderen naam en niemand zal ze aanheffen, voordat hij weet dat het geen kwaad meer kan. Ziehier een paar staaltjes:

Tusschen hooge rijstbos-wallen,
ben ik diep omlaag gevallen.
Tusschen hooge stapels schoven,
kijk ik zeer verblijd naar boven.

Waar ge ook maar henen loopt,
ligt het voedsel opgehoopt.
'k Weet niet hoe ik klimmen zal
over zulk een hoogen wal.

Langs de randen van de paden
staan de manden volgeladen.
Langs de paden, aan de randen,
staan de volgeladen manden.

Er zijn jaren genoeg, waarin men bij den oogst nooit zulke versjes hoort. Maar is de oogst ruim, dan haalt men zijn hart ook eens op en spreekt van schuren met doorgebogen vloerbalken, van doorgezakte rijtschuren en gebroken steunpalen, alles door de zwaarte der geoogste rijtbossen. Is men zoover, dat men daarvan durft zingen, dan zal dit het gewonnen voordeel bevestigen. Want wat men roept, dat komt ook, en wat reeds komende is, komt door roepen in nog grooter mate.

In den oogsttijd gevoelt men zich ook vrij om de *prosa*-letterkunde voor te dragen. Dan komen ze los, de verhalen en legenden, de geschiedenissen der voorouders en de avonturen der befaamde helden, de guitenstreken van het spookaapje en de vertellingen van dieren, die eigenlijk menschen waren en ten slotte hunne dierengedaante verlieten. Voorts de verhalen van tochten naar de Boven- en de Onderwereld door helden, voor wie deze aarde te klein was als terrein voor hunne stoute stukken; de verhalen van menscheneters en koppennellers, van boschspoken en booze geesten, Uilespiegelstreken en anecdotische dwaasheden, natuurlijk steeds verteld van lieden, die tot een anderen stam behooren dan de verteller.

Dit alles toont een zekeren overmoed; het komt voort uit het bewustzijn, dat men eens onbezorgd kan zijn en een paar maanden lang niet zoo op zijn woorden behoeft te passen. Meer dan eens is mij een verhaal gedaan, waarvan de verteller aan het eind zeide: „U treft het dat ik al een berg rijtbossen heb geoogst, anders had ik U dit verhaal nooit durven doen”.

Deze term „een berg” is omschrijving van het getal 1000. Getallen noemen is zeer gevaarlijk; men wil voor de onzichtbare machten niet weten hoeveel men reeds heeft geoogst; het zou hun afgunst kunnen opwekken en zij zouden de zielestof, den geest der rijst, uit de halmen kunnen halen. En al zou men dan zooveel rijst eten als men maar met mogelijkheid naar binnen kon krijgen, men zou niet verzadigd worden,

want de voedende kracht zou er uit verdwenen zijn. En al zou men zijne schuur gevuld hebben met rijst, ze zou als wegsmelten, want als de zielestof uit eenig lichaam is verdwenen, dan kan dat lichaam nog wel een poosje bestaan, maar op den duur vergaat het toch tot stof.

Hiermede zijn wij gekomen op den invloed, dien het animistisch volksgeloof heeft op de taal van het dagelijksch leven. Over de bizondere taal, die de priesteressen gebruiken, heb ik reeds gesproken; thans wil ik nog wijzen op de gewoonte om in de dagelijksche taal een aantal woorden te vervangen door synoniemen of half-synoniemen uit de eigen of eene vreemde taal, of ook door omschrijvingen, desnoods door verminkingen.

De woorden, die onder deze bepaling vallen, zijn in de eerste plaats de namen van verwanten der oudere linie, vaders en moeders, ooms en tantes, grootouders, oud-ooms en oud-tantes, en verder van allen, die gelijk met hen of boven hen staan. En vooral de aangetrouwde familie, schoonouders en hun geslacht of voorgeslacht, moeten op deze wijze in hunne namen worden ontzien; zelfs woorden die op hunne namen gelijken moeten vermeden worden. In onze taal staan de eigennamen zoozeer buiten de dagelijksche taal, dat een dergelijk gebruik voor ons al zeer weinig zou beduiden. Maar een Toradja kiest voor zijn kind den naam van iets uit zijne dagelijksche omgeving. Men haast zich niet met het geven van een naam aan een kind en als een der oudere verwanten een lumineuzen inval krijgt, is de naam bepaald. Men vindt b.v. namen als: Schaap, Koe, Wagen, Bril, Stoomboot, zelfs „Stoombarkas”, gegeven aan kinderen die geboren werden, nadat de ouders voor het eerst die dieren of voorwerpen hadden gezien. Ook aan de meest dagelijksche voorwerpen, aan dieren, planten, boomen, bergen, steden, rivieren, worden namen ontleend. Maar iemand den naam van een ander geven doet men zel-

den, omdat dit gebrek aan eerbied zou zijn. Thans heeft dit gebruik de beteekenis van beleefdheid of ontzag, maar de oorsprong ligt dieper. Immers bij alle gelegenheden, waarbij het ongewenscht of gevaarlijk wordt geacht, dat iets aanwezig is, vermijdt men het bij den naam te noemen om het niet op te roepen. Krokodillen, slangen, bloedzuigers, wind, regen en aardbeving zal men niet noemen als men op reis is. Muizen, rijstvogels en andere voor de rijst schadelijke dieren worden ook niet bij den naam genoemd als men ze te vreezen heeft. Kwaad voorspellende vogels of hagedissen, vallende boomen of boomtakken, vuur of duisternis, wat er ook maar is waarvoor men zich moet in acht nemen, het wordt alles met een anderen dan den gewonen naam genoemd, zoolang men er zich voor in acht moet nemen. Wat dus tegenover de oudere verwanten thans eerbied en beleefdheid is, berust oorspronkelijk op vrees. De ziel, het tweede ik, het geestelijk dubbel van menschen, dieren en dingen, luistert naar den naam dien de zichtbare verschijning, dus de mensch, het dier, het voorwerp, draagt. Een naam noemen kan dus ten gevolge hebben, dat de zielestof het genoemde verlaat en de levenskracht daarvan wordt verminderd, of ook dat het lichaam de zielestof volgt, zoodat het door een onweerstaanbaren drang wordt gedreven naar dengene, die zijn naam heeft genoemd.

Dit kan dus ten gevolge hebben, dat krokodillen, buffels, muizen, bloedzuigers of andere ongewenschte dieren, of ook wind, regen en aardbeving, komen, als men ze in 't geheel niet wenscht.

Onder die omschrijvingen zijn er soms die heel aardig zijn, b.v. voor „tang”: „verlengstuk van de hand”, en voor „blaaspijp”: „verlengstuk van den adem”. De buffel wordt soms aangeduid met „poelgeest”, omdat hij graag in poelen baadt en als een zwart spook daaruit oprijst als er iemand aankomt. Het paard heet „ovaalgezicht” en de aap „heiningbuur”, om-

dat hij steeds in de buurt der omheining van een maïs-veld is, om te stelen. De kat wordt soms aangeduid met „staart-omkruller”. Ook de telwoorden worden omschreven als 't noodig is, b.v. „vijf” met „hand”; 10 met „een stukje”; 100 met „een lap”; 1000 met „een hoop” of „een berg”.

Die omschrijvingen kunnen tot zonderlinge uitdrukkingen leiden. Een man kwam mij eens vertellen, dat hij hoenders voor mij had. Ik vroeg hem of het hanen waren. Neen, gaf hij ten antwoord, het zijn „sarongdraagsters”. De man mocht het woord „vrouw” niet uitspreken en omschreef dit met „sarongdraagster”, ook als hij over vrouwelijke dieren sprak.

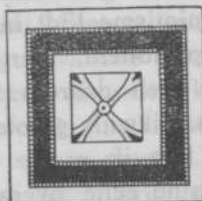
Aldus doorgaande, zou ik den lezer misschien doen vergeten, dat ik iets zou doen gevoelen van den „Ernst van het Heidendom”. Maar daartoe moest ik hem juist in het dagelijksche leven binnenleiden, opdat ik een indruk zou kunnen geven van het overal in doordringen van de animistische wereldbeschouwing, die nergens als eene afzonderlijke filosofie in afgeronden vorm te grijpen is, maar de geheele levens- en wereldbeschouwing van de volken, die er in verkeereren, omvat. Daarom kan men, naar keuze, belangrijke of onbelangrijke dingen uit het dagelijksche leven dezer volken in beschouwing nemen, men zal altijd weder op dezelfde denkwijze uitkomen. En omgekeerd: de animistische levensbeschouwing nagaande, komt men onvermijdelijk terecht bij de dingen van het dagelijksche leven, bij het koppensnellen en het priesteressenwerk, bij het oogstfeest en bij het akkerwerk, bij de letterkunde en bij de wisseltaal. Dit zijn natuurlijk maar grepen geweest die voor de hand lagen. Men kan even goed de rechtspraak of het huwelijksleven, den huisbouw of den landbouw, de jacht of de vischvangst, de spelen of de rouwgebruiken nagaan, overal zal men op de animistische zienswijze terecht komen.

En het is juist deze omstandigheid, die ons, Europeanen, vaak doet denken, dat de animistische volken met hun godsdienst

geen ernst maken. Die godsdienst ligt op straat, op het veld, in de natuur, ja overal, en dit zou men een groot voordeel kunnen noemen. De volken, die in het Animisme verkeerden, blijven bewaard voor het afzonderlijk houden van den godsdienst, waardoor hij zijn invloed op het dagelijksche leven verliest en tot eene geestelijke weelde van denken, gevoelen, stichting en verheffing wordt, waarin men kracht opdoet om die in het dagelijksche leven weder te gaan verbruiken, zooals men dat doet met de gezondheid, die men op eene badplaats heeft opgedaan. Maar wat men in de animistisch-religieuze sfeer aantreft, mist toch alle concentratie. Men kan van iemand, wiens gedachten steeds overal verstrooid liggen, wel zeggen dat hij niet eenzijdig is, maar men zal tevens moeten erkennen, dat zijn denken zonder richting en daardoor zonder kracht is. De godsdienst in het Animisme lijdt in hooge mate aan die verstrooidheid en onbepaaldheid. Een zeer scherp gerichte godsdienst als de Islam heeft daarom bij de volken, die in het Animisme verkeerden, dikwijls grooten voorspoed.

In deze eerste studie heb ik er op willen wijzen, dat de godsdienst in het Animisme eene overal verstrooide zaak is, niet in staat zich te concentreeren en daarom voor hen, die slechts oppervlakkige aanraking met de animistische volken hebben gehad, weinig tastbaar, waardoor hij hun dikwijls weinig ernstig voorkomt. En dit is toch waarlijk niet onschuldig. De animistische volken zijn thans gerukt uit de afzondering, waarin zij bezig waren langzaam uit te sterven. Dit zou ongetwijfeld een schilderachtig proces zijn geweest en er zijn ook menschen genoeg, wier meening het is, dat men dit stil zijn gang had moeten laten gaan. Zij betreuren het wel dat op dit sterven tevens de dood der volken zou zijn gevolgd; zij zouden echter toch gaarne voor hunne studiën zulk een levend museum hebben gehad. Maar het wereldverkeer breidt zijn loop steeds uit en de ware liefde voor deze uit hunne afzondering gerukte

volken uit zich niet in wrevelig geroep van „Had men hen toch met rust gelaten”, maar in een ernstig zoeken naar den aard van hun geestestoestand. Laat ons maar beginnen met hen ernstig te nemen; wat daarbij aan den humor toevalt, mag bij dit onderzoek als opwekkende verrassing worden aanvaard.

DE INVLOED VAN HET HEIDENDOM EN ZIJNE HOUDING TEGENOVER HET CHRISTENDOM

Men teekent dikwijls den invloed, dien het Heidendom heeft op zijne belijders, af met het woord „vrees”. Dit is volstrekt niet onjuist, maar het is onvolledig en in zooverre weer wel onjuist. Het Heidendom is in het leven van zijne belijders niet als iets afgeronds te grijpen; het is overal tusschen, in, op en onder, als verstrooide gedachten van iemand die zich niet kan concentreeren. Evenmin nu als het Heidendom eene geloofsbelijdenis, eene dogmatiek of een geregelden eeredienst heeft, zoodat het zich, als *godsdiens*t, niet met korte trekken laat schetsen, evenmin is zijn *invloed* in een paar zinnen samen te vatten. Evenals bij het bespreken van den godsdiens

zelf, zullen dus ook nu enkele dingen moeten uitgekozen worden, om iets duidelijk te maken van den invloed, dien het Heidendom heeft op zijn belijders.

In de eerste plaats wil ik de aandacht vestigen op een zichtbaar monument van het Heidendom, n.l. den *tempel*, dien men op Midden-Celebes in elk belangrijk dorp kon vinden. Het Minahassische Heidendom had geen tempels, maar in de plaats daarvan had elk dorp eenige groote steenen, die als eene soort van hunnebed midden in het dorp lagen. Vlak bij die steenen waren een aantal latjes begraven in een nieuwen kookpot, die de gunstige vogelkreten voorstelden, welke gehoord waren door de stichters van het dorp. Wilde men een nieuw dorp stich-

ten, dan moesten eerst de goden daarboven hunne goedkeuring geven en dit deden zij bij monde van de vogels, die immers tusschen hemel en aarde in vliegen en daarom de boden der Hemelgoden zijn. De priester bepaalde het aantal vogelkreten, dat voor de gelegenheid noodig was. Als nu ook nog de gunstige dag tot het opnemen daarvan was uitgekozen, ging een vogel-hoorder (dit was ook al een beroep) met een paar helpers er op uit. De vogel-hoorder mocht volstrekt niet met water in aanraking komen, want dan zou datgene van hem afspoelen wat hij juist moest zien te verkrijgen. Niet alleen over eene rivier, die men moest doorwaden, werd hij dus door zijne helpers gedragen, zelfs over een plas op den weg, waar hij niet om heen kon loopen. Hij mocht niet opkijken en had daarom het hoofd met een doek bedekt, om mogelijk te maken dat hij uitsluitend zijne aandacht kon vestigen op de bepaalde kreten van bepaalde vogels, om welke het hem te doen was. Zoodra men op eene geschikte plek in 't bosch gekomen was, zette de vogel-hoorder zich met zijne helpers zachtjes neer, en met een zelf gemaakt fluitje bootste hij dan zeer nauwkeurig het vogelgeluid na, dat hij wilde hebben. Had hij dit eenige malen gedaan, dan kwam de vogel, wiens geluid men wenschte, wel aanvliegen en antwoordde op elken kreet, die hem werd voorgefloten. En na iederen kreet, die verkregen was, brak een der helpers een latje door en legde dat neer. Dit diende niet alleen om de vogelkreten te tellen, maar ook om ze te belichamen en ze zodoende vast te houden, als de documenten van de toestemming der goden. Waren er nu zooveel kreten van dezen en zooveel van dien vogel gehoord en in de latjes vastgelegd, dan konden de vogel-hoorder met de zijnen terugkeeren. De latjes werden ingepakt in een nieuwen kookpot en begraven bij de Heilige Steenen. Eveneens werden daar begraven eenige voor die gelegenheid gesnelde menschenhoofden. De Minahassers onderhielden, om koppen te krijgen,

eene vaste vijandschap met de bewoners van Mongondow. En de Steenen moesten dat alles weder vasthouden; ze werden dan ook genoemd: „Het Heil en de Kracht van het dorp”. Een andere naam van die steenen was: „De Roepers”. Doordat ze de concentratie waren van de levenskracht der bewoners, konden ze de zielen der dorpelingen ook tot zich roepen; want gelijk trekt gelijk. Als dus iemand uit het dorp zich naar den vreemde begaf en verlangen kreeg naar zijn woonplaats, dan wist hij, dat dit kwam omdat de Roeper zijne ziel had geroepen, zoodat deze reeds naar het dorp was teruggekeerd en zijn lichaam nu ook een onweerstaanbaren lust had terug te gaan. Had deze gedachte eenmaal bij den man postgevat, dan zou hij ook alles doen om spoedig naar zijn dorp terug te keeren en het aangename gevoel, dat zij daar weer kreeg, als zijn heimwee gestild was, zou voor hem het vaste bewijs zijn, dat hij zijne ziel had teruggekregen in het dorp, waarheen zij hem was vooruitgesnel. Ware hij niet teruggekeerd, hij zou uit gebrek aan zielestof zijn gestorven. Het eenige middel om zijne ziel tegen de verlokkende roepstem van den Roeper te beveiligen, was een weinig aarde mede te nemen van den grond, waarop de Roepsteen lag, want die was doortrokken van de zielestof, die in en om den Roeper lag opgehoopt, en als men daarvan wat bij zich had, zou de Roeper niet zulk een aantrekkingskracht meer kunnen uitoefenen. Waarschijnlijk komt den lezer hier te binnen een trek uit eene schets van Augusta De Wit, in De Gids van 1916, waarin wordt verteld van een Inlander, die zijn vaderland moet verlaten, en die, om beveiligd te zijn tegen heimwee, een weinig aarde van zijn geboortegrond meeneemt naar den vreemde.

De *Roepsteenen* der oude Minahassers hadden dus wel de beteekenis van eene plaats van concentratie van de levenskracht der dorpelingen, maar in nog veel sterkere mate was dit het geval met den *Tempel* van het Toradja'sche Heidendom.

Zulk een tempel was een groot stevig gebouw, op zware houten palen, waarin eenige honderden menschen konden verblijven. Er werden zelfs dansen uitgevoerd, waarbij o.a. op den vloer werd gestampt. De tempel was in de eerste plaats de woonstede der goden, aan wie de bescherming van het dorp was opgedragen. Deze patroons van het dorp waren de geesten der oorspronkelijke stichters en van diegenen hunner nakomelingen, die zich door dapperheid, mildheid en het voortbrengen van nakomelingschap voor hunnen stam hadden verdienstelijk gemaakt. Aan hen werden dan ook de gesnelde koppen gewijd en zoo werd de tempel het heiligdom der koppensnellers. Van elk medegebracht hoofd werd de schedel in den tempel opgehangen, nadat hij eerst plechtig aan de tempelgeesten was gewijd.

Het *koppensnellen* was een van de zuilen van het Heidendom. Het was eene daad, die in hoog aanzien stond bij de vergode voorouders, waarbij men dus, mits naar den regel handelend, op den zegen dier voorouders kon rekenen. Er was dan ook alles aan gelegen, om de toestemming en de medewerking der tempelgeesten te verkrijgen. Want, zoo heet het, wanneer iemand met een zwaard een houw toebrenge aan den vijand die raak is, dan heeft hij zelf dien houw niet gegeven, maar de voorvader, die achter hem stond.

Bij het koppensnellen nu kwam sterk naar voren het geloof dat in het Animisme zit vastgeworteld, nl. dat de deugd beloond en de ondeugd bestraft wordt. Deugd is het opvolgen van den wil der voorouders, het in stand houden hunner instellingen, het volgen van hun voorbeeld, het zweren bij hunne woorden. En ondeugd is het omgekeerde van dat alles. De trouwste conservatief is dus de grootste deugddoener. En zooals wij ons beroepen op Bijbelplaatsen of wetsartikelen, zoo beroepen zich de animistische volken op overleveringen en uitspraken der voorouders, op voorvallen uit vroegeren tijd, die

als authentiek gelden, en die men bij verschillende gelegenheden kan hooren aanhalen als bewijsplaatsen van wat men zou kunnen noemen: de geloofsartikelen van het Animistisch Heidendom.

De tempelgoden nu, de zielen der overleden koppensnellers, bewaken de schedels in den tempel en handhaven de gewoonte van het koppensnellen, dat zij zelf zoo trouw hebben beoefend, een voorbeeld ter navolging voor hunne nakomelingen. Onder de tempelgoden bevonden er zich ook die in den strijd gesneuveld waren en wier zielen dus voortdurend om wraak bleven roepen. Wanneer men nalatig was in het volbrengen van den plicht om het koppensnellen in eere te houden, dan was ziekte, dood, misgewas of eene andere ramp daarvan het onvermijdelijke gevolg. Ophouden met koppensnellen zou dus den ondergang van den stam ten gevolge hebben.

De vijand, die steeds was aangewezen om er zijne slachtoffers bij te zoeken, had zijn grondgebied ten Zuid-Oosten van het Toradja-land. Het waren de To Kinadoe, een complex van stammen, die in taal nogal sterk verschillen van de Toradja's. Dezen grondden hun recht om telkens bij de To Kinadoe te gaan koppensnellen op het volgende verhaal:

„In vroegeren tijd gingen eens twee van onze hoofden met „eenige slaven naar de To Kinadoe, om handel te drijven. „Toen zij daar eenigen tijd waren geweest, werden zij allen „door de To Kinadoe overvallen en op wreedaardige wijze „ter dood gebracht. Het lange uitblijven van het reisgezelschap „wekte groote ongerustheid op bij de verwanten en men „zond eenige lieden van den stam er op uit, om bericht om- „trent hen te krijgen. Er gingen een paar vrouwen mede, om „den schijn te wekken, dat men met vredelievende bedoelingen „kwam. Een deel der uitgezondenen kwam in een der dorpen, „die aan den moord schuldig waren. Men was daar juist aan „'t feestvieren en de aangekomenen deden natuurlijk dadelijk „mede. Des nachts werd een groote kring gevormd; mannen

„en vrouwen voerden reidansen uit. Ook de hoofdman van het „vreemde gezelschap werd toegezongen en wel aldus :

„Eet en drink zooveel ge kunt.
 „Spijs en drank zijn u gegund.
 „Is het eind van 't feest gekomen,
 „'t bloed zal door den tempel stroomen.

„Dat was voor den gast geen orakelspraak ; hij begreep, dat „deze dreigende taal moest afkomstig zijn van de moordenaars „van zijn bloedverwant, zoodat hij zich midden onder de „schuldigen bevond, op wie hij wraakrecht had. In het duister sloop „hij weg en ging hij langs de huizen van het dorp, die alle „leeg waren, omdat de geheele bevolking feestvierde. In een „der huizen zag hij een slapenden man ; dezen hakte hij het „hoofd af. In zijn overmoed ging hij terug, nam weder zijne „plaats in bij den reidans en beantwoordde het op hem ge- „zongen versje aldus :

„Houd die planken eens op zijde !
 „Ziet eens wat daar af komt glijden !
 „'t Is een vrucht die 'k heb geplukt ;
 „van den stengel afgerukt.

„Ook dit antwoord werd volkomen begrepen en terstond „werden er eenige mannen in hinderlaag gesteld, om den „koppensneller om te brengen. Maar de belaagde en zijne „gezellen waren op hunne hoede. Als zij voorbij de hinder- „lagen kwamen, fluisterden zij aan de belagers toe, dat zij ook „de opdracht hadden om in hinderlaag te gaan en zoo ont- „kwamen zij naar hun dorp, waar zij de tijding brachten dat „de moordenaars ontdekt waren.

„Een andere troep speurders kwam in een dorp, waar alle „mensen naar hunne akkers waren gegaan, zoodat zij alleen „een troep spelende kinderen aantroffen. De kinderen speelden

„houtsleepertje”, en terwijl zij een paar palmtakken voort-
„trokken, zongen zij:

„Tetembœ hebben wij bedrogen,
„Hij heeft zich in het gat gebogen,
„Toen hebben onze mannen allen
„een paal op hem doen nedervallen.

„De aangekomenen riepen nu de kinderen bij zich, lieten
„hen het liedje nog eens zingen en hoorden daarop, dat men
„hun stamgenoot een gat had laten graven om daarin den
„hoofdpaal voor een nieuwen tempel op te richten. Onder
„zulk een paal moet een menschenhoofd worden begraven,
„opdat door dezen toevoer van zielestof de tempel duurzaam
„worde. Toen hij in het gat was afgedaald om het nog dieper
„uit te graven, liet men plotseling den paal in het gat zakken
„en verpletterde hem daaronder. En meteen hoorden de bericht-
„zoekers nog, dat men het andere Hoofd in een ander dorp
„in de smederij had gezet, met de beenen in het smidsvuur.
„Toen had deze de volgende plechtige vervloeking uitgesproken:
„Als de achterteen der honden op den grond zal komen, als
„de rijstblokken loten zullen schieten en de varens vruchten
„dragen, dan eerst zullen mijne nakomelingen ophouden uwe
„nazaten te bevechten”.

Zoo is het dus in volle gehoorzaamheid aan den uitgedrukten
wil der voorvaderen, dat de Toradja's bij de To Kinadoe tot
voor korten tijd koppen gingen snellen.

Het is de gewoonte dat degenen, die op een sneltocht uit-
gaan, eerst in den tempel aan de zielen der dorpsbeschermers
en der gesneuvelden gaan kennis geven van hun voornemen
om uit te trekken, opdat de tempelgoden met hen mogen mede-
gaan. Men spreekt dan aldus: „O, goden, wij zullen weder
„uittrekken op het pad der mannen; wij zullen de To Kina-
„doe overvallen; want zij hebben schuld en wij niet; zij hebben

„onze voorvaderen verradelijk vermoord; den een hebben zij „onder een paal fijngestampt, den ander hebben zij in de „smidse verbrand. Daarom houden wij niet op hen aan te „vallen. Wij zullen zorgen dat er altijd koppen zijn; geleid „ons dan op wegen van gemsbuffels en wilde zwijnen. Verge- „zelt ons, o goden”. Vooraf was eene offergave van sirih en pinang voor de tempelgoden neergelegd en als men nu het dorp uitging om den tocht te beginnen, werd de tempel gesloten. Niemand mocht er meer in, totdat de koppensnellers waren teruggekeerd. Immers het huis der goden stond nu leeg en zij moesten er op aan kunnen dat niemand hunne woning betrad zoolang zij afwezig waren.

Was men nu in het vijandelijk land, dan mocht men niets van de voortbrengselen van dat land wegnemen zonder vergoeding. Zelfs wanneer men uit een beekje dronk, zou men er nog een kraal of een duit in werpen om het water te kopen. Tot in 't overdrevene toe wilde men eerlijk zijn, want alleen de schuldelooze overwint. Wie overwonnen wordt heeft altijd schuld, maar de overwinnaar is ook steeds een rechtvaardige, anders zou hij niet overwonnen hebben. Wanneer de koppensnellers dus terugkeerden en men wees hun op het minwaardige van het sluipend overvallen van onschuldige lieden, soms oude vrouwen of kleine kinderen, dan was steeds het antwoord: „Hoe kunnen die lieden onschuldig zijn? Zij zijn overwonnen; „wij hebben hen kunnen doden. Als zij onschuldig waren, „zouden wij hen niet hebben kunnen doden, en als wij schuldig „waren, zouden wij zijn gedood”.

Dit beginsel komt in alles uit. Wie voorspoed heeft, tot welvaart komt, gezond en sterk is, oud wordt, welbespraakt en dapper is, zoodat hij goed van zich kan afpraten en afslaan, die staat in de gunst der goden. Maar die goden zijn menschen, wel is waar gestorvenen, hoog vereerd als voorouders, maar toch menschen, noch heilig, noch onfeilbaar en van geen

hooger zedelijk bestaan dan ieder gewoon mensch. Wat hun mishaaft is verkeerd: dat blijkt hieruit, dat zij het straffen. Wat zij door de vingers zien of ongestraft laten, dat kan geen kwaad. Wie voorspoed heeft en in gezondheid oud wordt is dus een gunsteling der goden en daarom ook een braaf man. Zijn voorspoed is de belooning zijner vele deugden. Aan den anderen kant is een ongelukkig mensch een verschoppeling der goden. Zijn ziekte, zijn vroege dood, zijn gebrek aan welbespraaktheid, zijn tegenspoed in 't geen hij onderneemt wijzen hem aan als een die schuld heeft, van welken aard dan ook.

Deze ongelukkige overtuiging wordt nu niet altijd streng volgehouden, want er zijn genoeg goedhartige menschen onder de belijders van het leerstuk „wien het goed gaat *is* goed en wien het slecht gaat *is* slecht”, die toch een ongelukkige niet in den steek zullen laten. Maar de verderfelijke invloed van dit geloof kan toch ook dikwijls aan den dag komen. Iemand, wien plotseling een onheil treft, door een val, of een krokodillenbeet, of een op hem vallenden boom, of waardoor dan ook, wordt dikwijls uit vrees in den steek gelaten. Dat onheil is van de goden, dat is eene straf, eene bezoeking; men mag er niets aan doen, niet tusschenbeide komen, want de goden zijn in hun recht en men mag hen niet dwarsboomen. Anders zou men te zamen met den schuldige worden getroffen. Het is mij, als ik zulk een ongeluk bijwoonde en hulp wilde verleen, alleen gelukt de menschen te bewegen om *mij* bij te staan bij het helpen van den getroffene; *dexen* te helpen om zijns zelfs wil vond men te gevaarlijk.

Dat dit geloof ook een groote mate van eigengerechtigheid en zelfingenomenheid kweekt, is niet te verwonderen. Zich zelf prijzen en wijzen op zijne gezondheid, zijn ouderdom, zijn voorspoed, en daaruit de gevolgtrekking maken „ik ben een braaf man”, dat is onder de Toradja's dan ook verre van ongewoon.

Het toppunt van naïeviteit bereikt deze eigengerechtigheid wel hierin, dat men zich zelf van zijne schuld ontdoet, indien men vreest onder de kwade gevolgen te lijden te zullen hebben. Moet men over eene brug, die uit een half rotten boomstam of een gebrekkig lianen-vlechtsel bestaat, dan vreest men dat zij zal instorten. Maar dat zal niet gebeuren als men niets op zijn geweten heeft. En de Toradja kan zich zelf gemakkelijk door redeneering overtuigen, dat hem geen schuld aankleeft. Men zondigt ook wel eens in onwetendheid, maar daarmee houden de goden niet altijd rekening. In ieder geval, wat men dan aan schuld op zich moge geladen hebben, daarvan wenscht men zich te ontdoen. Daartoe neemt men een tak of een plantenstengel, die zich vertakt heeft, in de hand en roept: „O goden aan den opgang en aan den ondergang der zon „en aan de beide zijden der zonnebaan, hoort mij, dat ik „spreke. Indien ik heb gezondigd met het oog in 't zien, met „den voet in 't gaan, met het oor in 't hooren, met den mond „in 't spreken, met de hand in 't grijpen of met het geheele „lichaam, rekent het mij dan niet toe. Ik ruk dezen gevorkten „stengel uiteen en eerst als de afgescheurde deelen weder aan- „eengroeien, eerst dan zullen mijne zonden weder op mij „klevén”. — Daarna scheurt men den zijtak van den stengel, werpt den eenen naar 't Oosten, den anderen naar 't Westen en gaat nu onbezorgd de wankle brug over, want men is vrij van alle schuld en heeft geen kwaad te vreezen.

Ook *het geloof aan de voorbeschikking* mag wel een punt der belijdenis van het Animisme worden genoemd. Dit richt zich in de eerste plaats op den dood. 's Menschen levensduur is bepaald door den Schepper; want hij, die hem den adem heeft gegeven als orgaan van zijn levensduur, hij kan dien adem ook wegnemen; de mensch heeft daar zelf geen zeggen over. En toch kan hij er invloed op uitoefenen, want de keuze van een lang of een kort leven en de wijze, waarop hij zal sterven,

mag hij zelf kiezen. Maar de keuze wordt hem voorgelegd als hij nog geen verstand heeft, of er wordt alleen naar het tegenovergestelde van zijne keuze gehandeld. De oude Minahassers hadden een god, wiens naam beteekende: „Hij die de inker-vingen aanbrengt”. Wanneer nu een kind geboren werd, dan vroeg die god aan het wicht: „Waar wilt ge dat ik het merk van uwen levensduur zet?” Als het kind antwoordde: „Zet het bovenaan”, dan zette de god het merk onderaan op den kerfstok die den levensduur van het kind voorstelde en dan had het kind een kort leven. Antwoordde het kind: „Zet het onderaan”, dan gaf de god de inkerving bovenaan en het kind had een lang leven. Zoo komt het, dat wij menschen nimmer onzen zin krijgen, wat onzen levensduur betreft.

Ook de Toradja's gelooven, dat aan het kind in de wieg de keuze van zijn dood wordt voorgelegd door een der dienaren van den Schepper en dat het kind, als het lacht, toestemmend antwoord geeft op de vraag, die hem vanwege de goden wordt gedaan: „Wilt gij op deze of op die wijze aan uw eind komen?” En nu tracht de Toradja'sche moeder dit geheim uit te vorschen, door allerlei mogelijkheden van sterven aan het kind voor te leggen, totdat het eveneens tegen haar lacht en zij weet wat de oorzaak van den dood van haar kind zal zijn. En dat deze voorbeschikte dood onvermijdelijk is, blijkt uit het volgende verhaal, waarin we weder eene Toradja'sche bewijsplaats hebben. „Eene moeder zat eens naast de wieg van haar zontje en deed het wicht allerlei vragen omtrent de oorzaak van zijn toekomstigen dood. Zult ge van ouderdom sterven? Zult ge verdrinken? Zult ge door koppensnellers worden gedood? Zal een omvallende boom u verpletteren? Zal een weerwolf uwe lever opeten? Zult ge in een ver land aan heimwee sterven? —

Het kind bleef onbewogen bij al die vragen. Totdat de moeder vroeg: „Zult ge door een krokodil gedood worden?” Toen lachte het kind en de moeder wist waarvoor zij moest op-

passen. Toen het ventje opgroeide, mocht hij nooit naar het water gaan. Zijn bad nam hij tehuis en op alle mogelijke wijzen werd er tegen gewaakt, dat hij ooit in het bereik van een krokodil zou komen. Nadat hij reeds groot geworden was, ging hij op een middag slapen aan den voet van een stijl, binnenshuis. In dien stijl was een pen geslagen en daaraan hing een snoer van amuletten, zooals de Toradja's die dragen op gevaarlijke reizen. Daarbij was ook een groote krokodillentand. Het pennetje schoot los, het snoer viel op den slapenden jongen en de krokodillentand drong hem in het oog. Daardoor ontstond eene verzwering, die den dood van den jongen ten gevolge had. Zoo ziet men, dat men zijn voorbeschikt lot niet kan ontloopen".

't Is niet te ontkennen, dat de kwestie van den invloed van 's menschen wil op zijn levenslot hier op handige wijze tot eene soort van oplossing is gebracht. Den mensch wordt de vrije keus gelaten van zijn levenseind. Dit geschiedt wel als hij nog geen verstand heeft, maar die keuze moet toch ook aan 't begin van 's menschen leven geschieden; dat brengt de noodzakelijkheid mede.

De Minahassers hebben het nog wat erger gemaakt, door te zeggen, dat de goden juist het omgekeerde doen, van wat de menschen kiezen. In ieder geval: de mensch heeft geen reden tot klagen; hij heeft zelf zijn lot gekozen en moet dus wel aannemen wat hem wordt toebedeeld.

Zooals bekend is, wordt in den Islam het leerstuk der voorbeschikking sterk op den voorgrond geplaatst. De Toradja's die tot den Islam overgaan nemen dan ook dadelijk den naam en de omschrijving van dit dogma over, omdat het hunnen vagen begrippen daaromtrent vastheid geeft, terwijl het denkbeeld zelf hun reeds geheel eigen was.

Dat *de dood de overgang is tot een nieuw leven*, is in het Animisme een vanzelf sprekend iets. Maar hier is het al zeer

moeilijk om de bestaande begrippen in eenigszins duidelijken vorm te brengen. De kracht die alles bijeen houdt, die dus evengoed aanwezig is in wat wij noemen „de onbezielde natuur” als in „de bezielde”, wordt weder vrij wanneer het lichaam, dat zij bezielt heeft, uiteen valt. Juist dat uiteenvallen, b.v. het vergaan van een lijk, maar evenzeer het verrotten van een boom of het verweeren van een steen, is het bewijs dat de zielestof, het onpersoonlijke leven, daaruit is verdwenen. Maar die wezens die als persoonlijkheid kunnen gedacht worden, b.v. menschen, dieren, groote boomen, alleenstaande, grillig gevormde steenen, hebben een dubbel bestaan, dat men zich min of meer afzonderlijk kan denken en dat juist daarom eer los dan vast met het lichaam is verbonden. „Ga niet boven op de trap zitten”, zoo waarschuwden de oude Minahassers elkaar, „opdat uw lichaam niet naar beneden geduwd worde door uw tweede ik”. De duizeligheid, die iemand een onweerstaanbaren drang kan geven om zich van de trap te laten vallen, werd door hen verklaard als een streek, dien „het tweede ik”, het geestelijk dubbel van den mensch, met zijn lichaam wil uithalen. „Als ik een mooi huis en eene welgevulde rijstschuur heb, kan ik niet sterven”, zegt de Toradja en hij stelt zich daarbij de verhouding tusschen „het tweede ik” en het lichaam voor als een huwelijk, waarin beide partijen elkaar niet zullen verlaten zoolang zij het goed bij elkaar hebben. Komt er tweespalt tusschen hen, dan is er kans dat ze van elkaar gaan, en daarom heeft de lichamelijke mensch te zorgen, dat zijn geestelijk dubbel het goed bij hem heeft, zoodat het hem niet zal verlaten. Daarom is men ook zoo toegewend jegens kinderen; want als zij driftig worden, staat hun geestelijk dubbel op tegen hun lichaam en begint twist te maken; het is dus gevaarlijk het zoo ver te laten komen. Alle magische praktijken gaan ook met dit denkbeeld te werk en berusten er op. Verwensching, het ontlokken van de ziel aan

andermans lichaam, het hem op een afstand schaden of dooden, 't gaat alles uit van de beschouwing, dat het zielebestaan is te scheiden van het lichamelijk wezen en dat de samenhang tus-schen die twee tamelijk los is.

Wanneer nu een mensch gestorven is, valt zijn ontzield lichaam weder uiteen in een vergankelijk en in een min of meer onvergankelijk deel. Het lijk wordt bijgezet in eene goed gesloten kist, maar niet begraven, want de beenderen vergaan voorloopig niet en de plechtige bijzetting daarvan is dus de hoofdzaak; daardoor wordt het toekomstig lot van den gestorvene bepaald. Thans hechten wij aan de begrafenis eene geheel andere beteekenis, maar in de animistische wereldbeschouwing is zij de intrede in het Hiernamaals. De voorloopige bijzetting van het lijk is dus niet anders dan een wachten op de begrafenis der beenderen. Het blijvend gedeelte van den mensch is het, dat het Hiernamaals bereikt, en het Doodenfeest, dat gevierd wordt met de opgegraven, schoongemaakte en ingepakte beenderen, heeft de beteekenis van een afscheidsmaal aan den doode en eene begeleiding naar het Hiernamaals. De offerdieren, op het Doodenfeest geslacht, worden zijn bezit in het leven aan gene zijde. Vandaar dat het Doodenfeest ook den stand van den overledene in het generzijdsche bepaalt.

Hoe reëel dit alles wordt gevoeld, blijkt duidelijk uit het begin van den Doodenzang, waarin door de priesteressen de dooden worden opgeroepen, als de kisten worden gehaald uit de grafhuisjes, die op palen buiten het dorp staan. Deze handeling heeft ten gevolge, dat de zielen dier dooden, die in de Onderwereld hunne voorloopige woningen hebben gehad, nu ook uit die woningen te voorschijn komen en zich naar de Aarde begeven om het feest bij te wonen. Alles heeft immers een dubbel bestaan; het symbool veroorzaakt de werkelijkheid en alles, wat aan de beenderen der dooden geschiedt, heeft noodzakelijk zijne terugwerking op de zielen, de eigenaars

dier beenderen, die dan ook spreken en handelen als geheel uit beenderen bestaande.

Eerst zingen de priesteressen:

Voegt samen uwe leden; staat op, staat op, gij dooden!
Trekt op naar onze feesthut, wij komen hier u nooden.

Dan antwoorden de dooden:

Wij willen blijven liggen, maar kunnen hier niet blijven.
Wij zouden willen opstaan, maar stijf zijn onze lijven.
Maakt open onze kisten, dan komen wij naar boven . . . .
Daar kraken reeds de deksels, hier boven onze hoofden.

De Priesteressen:

Grootvaders, wilt nu opstaan, wij zijn u komen wekken.
Grootmoeders, Moeders, Tantes, wilt met ons mede trekken.
Ooms, Vaders, Zusters, Broeders, staat op, gaat met ons mede!
Komt weder op de Aarde; blijft toch niet daar beneden!

De Dooden:

Ik tracht mij op te richten, maar stijf zijn mijne beenen.
Mijn hals, mijn rug, mijn armen, ach! ze zijn zoo hard als steenen.
Geef mij een lendengordel, om mij mee aan te kleeden:
een sirih-zak, een hoofddoek, een zwaard met fraaie scheidde.
En mij, geef mij een sarong en een baadje om de leden;
een hoofddoek voor mijn haren, om mij mee aan te kleeden.
En laat zoo spoedig mogelijk het deksel openbreken,
waarheen ik, liggend op mijn rug, zoo lang heb opgekeken.
Nu sta ik overeinde, maar 'k kan slechts moeilijk loopen.
'k Ben met mijn stijve leden tot aan de trap gekropen.
Nu daal ik van de trappen voorzichtig naar beneden.
Ik meet met angst mijn passen, bereken mijne schreden.
Nu sta 'k op vasten bodem en wend mij om en om,
en waggel langzaam verder, tot ik op d'Aarde kom.

De priesteressen hebben zich innerlijk geconcentreerd en zich in den geest begeven naar de Onderwereld, vanwaar zij de Dooden begeleiden naar de Aarde, terwijl intusschen hare helpers de kisten uit de doodenhutten halen, ze openbreken

en de beenderen verzamelen, schoonmaken, inpakken en naar de feesthut brengen, waar ze worden aangekleed, neergezet en verder naar den eisch van het ritueel behandeld. Aan het einde van 't feest wordt hun verder uitgeleide gedaan naar het Zielenland, waar ze voorgoed zullen verblijven, terwijl de helpers de beenderen weder in kistjes leggen en die in afgelegene spelonken opbergen.

Men ziet het dubbel-gebeuren der dingen hier duidelijk vóór zich. Het natuurlijk en het geestelijk gebeuren veroorzaken en steunen elkaar wederzijds. Maar, zooals vanzelf spreekt, de volksmenigte heeft voornamelijk aandacht voor hetgeen zij voor hare oogen met de voorwerpen ziet geschieden, terwijl de priesteressen de geestelijke gebeurtenissen leiden.

Terwijl men nu tijdens zijn leven in het enge stamverband slechts eene geringe individualiteit heeft, brengt de dood daarin eenige verandering. Men komt alléén te staan als men sterft, en wint daardoor min of meer een individueel bestaan. Maar dit wordt niet als winst beschouwd: juist het *alleen* sterven vindt men het ergste, en aan iederen doode wordt dan ook de gezindheid toegeschreven, een of meer zijner verwanten mede te willen nemen op de reis naar het Hiernamaals. Tijdens zijn leven hier op aarde legt men zelfs de kleinste afstanden zelden alleen af: voor den tocht naar de Onderwereld zoekt de doode op allerlei wijzen een metgezel te krijgen. Het koppensnellen en de rouwgebruiken staan met deze gezindheid van den overledene ongetwijfeld in verband. Het communaal bezit van bijna alle goederen maakt, dat sparen in het geheel niet gebruikelijk is, behalve voor het Hiernamaals. Wie goederen verzamelt, ze opbergt en zoo goed als nooit gebruikt, vergadert schatten voor het toekomstig leven. Die goederen moeten den doode in de kist worden medegegeven, opdat hij er in het Hiernamaals van zal genieten; daar zal hij dus het persoonlijk bezit min of meer kunnen handhaven; hij is er althans méér

persoon dan in zijn aardsch bestaan.

1
2
3 } Ik heb van den invloed van het Animistisch Heidendom slechts drie dingen kunnen aanraken: het geloof, dat de goden en voorouders het in stand houden hunner inzettingen beloonen en het overtreden daarvan straffen, de overtuiging, dat men zijn voorbeschikt lot niet kan ontloopen, en het geloof aan het voortbestaan na den dood. Thans rest mij nog te bespreken welke *houding* dit Heidendom aanneemt *tegenover het Christendom*.

De aanraking met het Christendom is, dit spreekt wel vanzelf, uitgegaan van de Zending. Het Heidendom heeft die aanraking nimmer gezocht. Met de Zendelingen wilde men handel drijven, en verder op andere wijze iets aan hen verdienen; maar daarbij wilde men het laten blijven. Op stoffelijk gebied had men eenig besef van vooruitgang, n.l. zijn bezit vermeerderen. Voor het overige wenschte men te blijven waar men was, niet begrijpende dat men, op stoffelijk gebied in omgang tredende met veel meer ontwikkelde vreemdelingen, maar geestelijk geheel ver van hen blijvende, volslagen in hunne macht zou geraken en zijn ondergang tegemoet zou gaan.

De afwerende houding tegenover al wat vreemd is, is voor het Heidendom de eenig mogelijke, want de volksgodsdienst heeft het van den theologischen godsdienst geheel gewonnen. Het verkeer met de goden der Bovenwereld onderhouden de priesteressen, omdat zij de eenige deskundigen zijn. De gewone mensch heeft geen aanraking met die goden, want deze zijn nimmer mensch geweest. Er bestaat geen verwantschap tusschen hen en de menschen, geen familieband, dat wil dus zeggen *geen* band. De priesteressen behoeven volstrekt niet door listen of dreigementen de leeken terug te houden van het zich bemoeien met den bovenaardschen godsdienst. Het volk heeft zijn eigen eeredienst, waarvan het terrein

ligt op deze Aarde en in de Onderwereld, n.l. de vereering der gestorven voorouders.

Deze toestand is ook in de mythologie uitgedrukt. Zooals boven is gezegd, de gemeenschap tusschen Hemel en Aarde werd vroeger onderhouden langs eene liaan, die van de Bovenwereld naar deze Aarde afhing. Een Hemeling kwam op de Aarde huwen, maar kon het op den duur niet uithouden onder de aardbewoners, omdat zij voor hem een niet te genieten geur aan zich hadden, zoodat hij langs de liaan weer naar boven klom, maar haar beneden zich doorhieuw toen hij bemerkte, dat zijne vrouw hem naklom. Zoo is dus de Bovenwereld voor den gewonen, ongeleerden mensch onbereikbaar geworden. Maar de Onderwereld niet; daarheen gaan de zielen der gestorvenen en de weg wijst zich van zelf. Immers iederen avond daalt de zon neder in het gat, dat de mond is van een tunnel, die de aardschijf doorboort. Wie zich daarin werpt, komt terecht in de kruin van een hoogen palmboom, waarlangs hij zich kan laten afglijden totdat hij beneden in de Onderwereld is aangeland, waar des nachts de zon schijnt en waar de dooden zich bevinden. Het Westen is dus de streek des doods; de ondergaande zon neemt de zielen mede. De tweede helft van den dag, waarop de zon haren gang naar de Onderwereld begint, is dan ook de gevaarlijke helft. Als men vóór den middag niest, kan het geen kwaad, maar niest men na den middag, dan wordt er eene formule uitgesproken die de kwade gevolgen moet keeren.

De gestorvenen komen vaak op de Aarde terug; althans zoolang het doodenfeest nog niet voor hen is gevierd. Zij verschijnen dikwijls aan hunne nabestaanden in den droom. Zij blijven tot den stam behooren en zijn in zekeren zin het voorname deel daarvan, althans het vergoddelijkte, het vereerde deel. Zij behouden hun aandeel in het familiebezit, dat niet wordt verdeeld. Men erft niet van de dooden, men ge-

bruikt hunne nagelaten bezittingen, en bezit die met de gestorven eigenaars te zamen. Zij leven, als schimmen, mede met den stam en waken voor de instandhouding der oude zeden en gebruiken, die geheel als hunne inzettingen worden beschouwd, ontstaan ten gevolge van hunne uitspraken. Aan zijne voorouders is de animistische Heiden dan ook innig gehecht. Zijne naaste familieleden zijn de voorwerpen zijner liefde; de verdere familieleden, tot alle stamgenooten toe, zijn zijn schut en schild, de waarborgen van zijn eigen ik. Daarom moet alles blijven zooals het is; elke nieuwigheid brengt verandering en is daarom eene gevaarlijke afbreking van de samenleving met de gestorven voorouders, die de levensvoorwaarde is van de animistische maatschappij.

Het Christendom komt dus met den volksgodsdienst in botsing en niet zoo zeer met den bovenaardschen godsdienst, zooals men dat eigenlijk verwachten zou. Tegen botsing nu is deze maatschappij niet bestand; zij berust op een omgang met doode en levende familieleden, en wat geen familie is, daarvoor heeft zij ook geen plaats. Zij verweert zich door zwijgen, afkeer toonen, gesloten zijn en een enkelen keer ook door reactie, in 't kort: met de wapenen van het conservatisme.

Intusschen ontstaat er eene verhouding met de Zendelingen, die van anderen aard is dan die met de Chineesche en Mohammedaansche kooplieden aan de zee kust, met wie men alleen handelsbetrekkingen heeft. Men wil die aanvankelijk ook met de Zendelingen hebben, maar dit gelukt niet. Toch is er omgang, want de Zendelingen zoeken dien. En uit dien omgang ontstaat vriendschap, later vertrouwen, nog later: aandacht voor de Evangelieprediking, als men heeft opgehouden in den Zending een vreemdeling te zien.

Want juist in dat vreemdeling-zijn zit de moeilijkheid.

Hoe zal er een band ontstaan als er geen familieband wordt gelegd, b.v. door een huwelijk met eene vrouw van den stam?

Hoe zal men gemeenschappelijke voorouders verkrijgen, daar ieder toch zijne eigene voorouders heeft en die vereert?

Aanvankelijk onderstelt de Animist, dat ook de Christen zijne voorouders tot goden heeft, zoodat hij eerst niet begrijpt dat het den Zendeling ernst is hem belangstelling voor het Christendom te doen verkrijgen. De pogingen daartoe wekken bij hem in 't eerst denzelfden tegenzin als wij gevoelen bij het aanhooren van de lotgevallen eener familie, die ons niet interesseert. Zulk eene periode is moeilijk om er doorheen te komen. De samenkomsten, die men dan heeft, zijn moeilijke oefeningen, van weerszijden. De toenadering is dan ook lang van weerskanten ongelijk, de gezindheid is op dat punt nog zoo goed als geheel eenzijdig. Maar er geschiedt reeds iets van belang en dat is het naar voren komen van hen, die het meest beteekenen wat hun gemoedsleven aangaat. Er zijn natuurlijk in de animistische maatschappij ook naturen, wier gemoedsleven diepere behoeften heeft dan de groote menigte, dikwijls zonder dat zij het zelf weten. De volslagen afwezigheid van al wat naar onderwijs gelijkt en niet minder ook het altijd bij elkaar leven in die groote huizen, waar steeds vier, zes of acht gezinnen bijeen wonen, zoodat men nooit alleen is en daardoor ook niet alleen durft zijn, is eene zware belemmering voor nadenken en concentratie van gedachten. Eene communistische maatschappij werkt in hooge mate vervlakkend. Gelijk men de stoffelijke goederen in gemeenschap bezit en zoo goed als niets in persoonlijk eigendom heeft, zoo is het ook met het geestelijk bezit. Men denkt, gevoelt en spreekt uit wat *iedereen* denkt, gevoelt en uitspreekt. De persoonlijkheid komt niet tot haar recht; men is vóór alles lid der familie-gemeenschap. Met zijne diepere gevoelens weet men vaak geen raad; men onderdrukt ze en laat ze niet aan 't woord komen. Al is de kring nu niet zoo groot, men leeft toch publiek, en voor intimiteit is bijna geen gelegenheid. Men kan

de karakters in zulk eene maatschappij niet eens gesloten noemen, men zou die eer stom, of liever nog onbespraakt, moeten heeten. Door aanraking met het Christendom nu krijgen de diepere naturen begrip van de taal des harten, waardoor zij leeren zich te uiten.

Natuurlijk ontbreekt die taal des harten niet geheel. Tusschen tallooze gebeden om lang leven voor den offeraar en zijn verwanten, om voorspoed en snellen groei van kinderen, vee en veldgewas, en het tegenovergestelde voor de andere stammen, treft men b.v. bij de oude Minahassers deze verzen aan:

O Goden, die ons vergezelt, geleidt ons langs de rechte paden.
Doet ons niet dwalen; dat wij niet bewandelen den weg ten kwade.

Ons menschen is beschikt door 't lot op u, o Goden, te vertrouwen.
Zoolang wij nog op aarde zijn, zijt gij het slechts op wie wij bouwen.

De God, die over ons regeert, bepaalt ons willen en ons denken.
Hij leidt ons, al naar dat hij wil, ons 't goede of het kwade schenken.

Maar zulke uitingen zijn zeer zeldzaam. Meestal zijn de gebeden gesteld in een overmatig familiaren toon, geheel zooals men dien onder verwanten aanslaat, en zonder verheffing of diepte.

Er zijn ook wel spreekwijzen, die toonen, dat men niet altijd alleen aanziet wat voor oogen is. Op Midden-Celebes noemt men iemand van ondervinding: „een, wien de teekenen van slagstanden in het hart staan”, waardoor men toont te beseffen, dat ervaring alleen het deel is van hen, die het leed op hun hart hebben laten inwerken. Maar in het algemeen is men met zijn teedere gevoelens zóó verlegen, dat men ze vaak inkleedt in termen, die deze gevoelens moeten beschermen tegen de opmerkingen van Jan-en-alleman. Een geschenk uit dankbaarheid wordt dan b.v. aangeboden met deze woorden:

„Dit geef ik u, opdat het u niet moge vervelen, om van tijd tot tijd eens naar mij om te kijken”.

Het zijn dus de met een rijker gemoedsleven dan de groote menigte begaafden, die het eerst door de Evangelie-verkondiging worden getroffen. Maar niet licht zullen zij dit openlijk toonen. Zoo iets zou min of meer als verraad jegens de eigen maatschappij worden beschouwd. De eigen godsdienst behoort bij het leven in den eigen stam; de godsdienst van den Hollander behoort bij diens stamverband, en wat zou men er bij winnen om in stamverband met de Hollanders te treden? Hun gelijke wordt men toch niet; men blijft hun mindere. Een volwaardige Toradja wenscht geen minderwaardige Hollander te worden. De strandbewoners, die van de Boegineezen den Islam hebben overgenomen, noemen zich nu ook „nakomelingen van Boegineezen”; het verband met de stammen, tot welke zij in hunnen Heidenschen tijd behoorden, hebben zij opgegeven. Treedt men in een stam, b.v. door huwelijk, dan komt men in familiebetrekking tot de stamgoden en neemt dus, geheel vanzelf, den godsdienst van den stam aan. Omgekeerd dus behoort men niet meer tot zijn stam, als men een anderen godsdienst aanneemt.

Deze redeneering wordt niet met evenveel woorden uitgesproken, maar zij is geheel aanwezig in het bewustzijn der Heidenen, die ernstige aanraking met het Christendom beginnen te gevoelen. In eene animistische maatschappij heeft men dan ook geen overgang van enkelen te wachten; de overgang tot het Christendom geschiedt bij geheele families tegelijk. Maar het spreekt vanzelf, dat het de bijzondere personen zijn, op wie ik zoeven heb gewezen, die den eersten stap doen.

Zij doen dien echter ook weder niet *alleen*. In alle dingen is men gewoon elkander te kennen. Geen dorpshef zal ook maar den geringsten maatregel op eigen gezag bevelen. De gezinshoofden van het geheele dorp moeten hunne instemming

geven, anders zijn zij niet verplicht om tot de uitvoering van den maatregel mede te werken. Men wil één blijven met zijne familieleden, en zoolang men nog niet kan hopen op het meedoen der familie, stelt men den beslissenden stap uit en blijft zoolang hinken op twee gedachten. Zelfs tracht men dan wel vermengenderwijze te werk te gaan en een soort van verdrag tot stand te brengen, waarbij men wel verklaart te gevoelen dat het Christendom de ware weg is, maar nog niet kan besluiten om de vereering der voorouders als goden op te geven en voor het Christendom te kiezen en den Zending als zijn geestelijken leidsman aan te nemen.

Zich verdedigen tegen het Christendom doet het Animistisch Heidendom in het algemeen niet. De bovenaardsche godsdienst heeft geen vat op de gemoederen. Van den volksgodsdienst gevoelt men wel dat er geen verheffing in zit, maar men is er aan gehecht, omdat hij zóózeer de vergoeding van het eigen familieleven is. „Het is geen godsdienst; het is een stel zeden en gewoonten”, hoorde ik eens een tot den Islam overgeganen Toradja zeggen tot zijne geloofsgenooten, die hem verweten, dat hij zoo trouw de Heidensche feesten bezocht. Tegenover Christendom en Islam gevoelt men het gebrek aan verheffing en aan diepte in dien familiaren familie-cultus. Het gaat daarmee als met talen, die in zeer afgelegen streken worden gesproken, en die zich niet tegenover andere talen behoeven te handhaven. Ze worden een zoo gemoedelijk onder-ons-taaltje, en gaan in verkorting, afkorting en andere slordigheden hoe langer hoe verder, omdat de sprekers elkaar allen kennen als goede verstaanders, die niet meer dan een half woord noodig hebben. Behoudzucht is als bewarende kracht niet veel waard, en zoo bergt het Animistisch Heidendom ook geen kiemen tot zelfvernieuwing in zich. Het is geen geringe moeite geweest, een beeld te verkrijgen van de beteekenis der verrichtingen op de feesten, die de hoogtepunten vormden van den animis-

tischen eeredienst der Toradja's van Midden-Celebes. Verklaring of rekenschap konden ook de ontwikkelden en nadenkenden ons niet geven, de priesteressen zoo min als de anderen. Talrijke malen moesten we een feest bijwonen, eer we wisten en begrepen wat er gebeurde. En als we dan onzen uitleg aan de Toradja's voordroegen, was men doorgaans verbaasd over hetgeen al die ceremoniën te beduiden hadden.

De gedachten, die het eerst moesten veroverd worden, waren vooral deze: de voorouders blijven voorouders, geëerd en bemind, maar zij zijn menschen en geen goddelijke wezens; ons geestelijk en stoffelijk bestaan heeft een ander doel dan angstvallig in stand te houden wat de voorouders hebben gedaan; zij zijn niet onze hoogste voorbeelden; niet de dooden regeeren de levenden. Er bestaat een andere band dan die der bloedverwantschap, de band des geloofs, die eene gemeente vormt, die door stam- en rasverschil zich niet laat beperken, die de menschen als personen tot elkaar brengt, al zijn zij individueel ook nog zoo verschillend.

In Midden-Celebes deed zich bij den overgang tot het Christendom nog eene formeele kwestie voor. Het ligt in den aard van een volk, dat in communisme is opgegroeid, om een zeer sterken afkeer te hebben van het dragen van verantwoordelijkheid. Alles is van iedereen; men gebruikt, leent, stelt zich tijdelijk in bezit van de dingen, maar voelt er zich toch niet voor verantwoordelijk, omdat men in nagenoeg geen enkel opzicht een afzonderlijk persoon is. Hetzelfde ziet men vaak ten onzent bij kinderen, die in gestichten zijn grootgebracht. En nu wilde men tegenover de voorouders liever niet de verantwoording dragen van de veranderde houding, die men tegenover hen ging aannemen. Dit drukte men uit in deze woorden: „We hebben met onze voorouders nog geen twist gehad”. Inlandsche bedienden, die jarenlang eene Europeesche familie hebben gediend en er tegen op zien om zulk eene familie den

dienst op te zeggen, leggen het er dikwijls op aan om de ontevredenheid van hun heer gaande te maken, opdat deze maar het eerste woord zal zeggen dat leidt tot verbreking der verhouding. En zoo wilden dan ook diegenen, die den stap van overgang tot het Christendom zouden wagen, aan het gedrag der gestorven voorouders een reden ontleenen om hun den eeredienst op te zeggen.

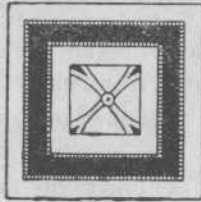
De oplossing is ten slotte op echt Toradja'sche wijze gevonden. Men heeft aan de dooden een afscheidsmaal aangeboden, om op deze wijze vriendschappelijk van hen te scheiden. Evenals op een doodenfeest de gestorvenen nog een keer met de levenden maaltijd houden, voordat zij voorgoed naar het zielenland vertrekken, zoo werd ook een laatste eerbewijs aan de voorouders gegeven, ter beëindiging van de vroegere verhouding, op eene wijze, die alle gedachte aan kwaadwilligheid, vergelding of oneerbiedigheid uitsloot.

In drie voorname „leerstukken” is hierboven iets getoond van den invloed van het Animistisch Heidendom. Het *eerste* is geformuleerd als het geloof, dat de deugd beloond en de ondeugd bestraft wordt, een leerstuk, dat het bolwerk is van eigengerechtigheid en zelfingenomenheid. Het *tweede* is het geloof aan de voorbeschikking. Het *derde* is dat aan het voortbestaan na den dood. Verder heb ik een denkbeeld trachten te geven van de eerst afwijzende, maar bij werkelijke aanraking toch zwakke houding van het Heidendom tegenover het Christendom, en de overwinning, die dit laatste behaalt in de dieper aangelegde naturen, die ten slotte gaan gevoelen dat zij geroepen zijn om den stap te wagen, maar die dit niet doen voordat zij weten dat de hunnen het voorbeeld zullen volgen en hen niet alleen laten.

In welken toestand treedt nu de animistische Heiden het

Christendom binnen en wat blijft aanvankelijk nog bij hem leven, ondanks en nevens het Christendom? Het is niet gemakkelijk hierover te spreken, al is het dikwijls op uiterst gemakkelijke wijze gedaan. Maar de ruwheid, die dergelijke beoordeelingen kenmerkt, moet eene ernstige waarschuwing zijn om te bedenken, dat we hier met een teeder onderwerp te doen hebben.

WAT ER VAN HET HEIDENDOM BLIJFT OVERLEVEN, WANNEER HET VOOR HET CHRISTENDOM HEEFT PLAATS GEMAAKT

Het belangrijke van dit onderwerp ligt hierin, dat het aantoon, wat wij in het Animistisch Heidendom als levenskrachtig mogen beschouwen. Het Christendom vernieuwt de Heidensche maatschappij ook in dezen zin, dat het nieuw leven geeft aan die gewoonten en gebruiken, die zich laten bezielen door nieuwe gedachten en dus uitdrukking worden van begrippen, die het volk inderdaad heeft veroverd. Het duurt echter lang, eer oude opvattingen waarlijk als vernieuwd zijn te beschouwen. De oude vorm is langen tijd nog symbool der oude gedachte; met verwonderlijke taaheid houden oude gebruiken zich staande, ook waar zij zoo goed als zinledig zijn geworden. En het duurt soms verbazend lang, eer men tot afschaffing durft over te gaan. Zoo is dus hetgeen van het Heidendom blijft overleven tweeërlei: dat wat het Heidendom in kwijnenden vorm nog in het leven houdt en dat wat in een nieuw levenstijdperk is getreden, doordat het Christelijk heeft kunnen worden.

Ik moet beginnen met te wijzen op enkele maatregelen, die de Nederlandsch-Indische Regeering heeft genomen, toen zij in de jaren 1905 en 1906 het bestuur over Midden-Celebes in handen kreeg. De Zending was toen reeds meer dan 12 jaar werkzaam, doch met niet meer dan twee krachten, die een arbeidsveld hadden, zoo groot als eenige provinciën van

ons land, en nog wel met bergachtigen bodem, tropisch klimaat en volslagen afwezigheid van verbindingsmiddelen, wegen niet uitgezonderd. De afstanden moesten te voet worden afgelegd, langs paadjes, die alleen door de voeten der menschen waren gevormd.

Er was, toen de Regeering optrad, nog niemand christen. Velen stonden reeds dicht bij het Christendom, maar niemand durfde den stap wagen. Er waren een paar scholen, doch ze bestonden nog niet lang genoeg om een geslacht te hebben gevormd, dat kon lezen en schrijven. De Zending heeft deze kundigheden in Midden-Celebes binnengebracht.

Een der eerste maatregelen der Regeering was de afschaffing der slavernij. Eerst werd de slavernij afkoopbaar gesteld. Dit was op zich zelf reeds eene nieuwigheid, want vroeger konden de slaven nooit vrij worden. Men beschouwde hen als een afzonderlijk menschenras. Evenmin als b.v. een hond een buffel kon worden, was een slaaf tot een vrije te maken. De behandeling der slaven was goed, maar toch was de slavernij eene instelling, die zeer slecht werkte, want de slaven deden niet meer dan strikt noodig was en de vrijen maakten het zich nog gemakkelijker. Daardoor hadden de slavenhoudende stammen doorgaans gebrek, terwijl de stammen, die geen slaven hielden, volop voedsel hadden, omdat bij hen de arbeid in eere was. Toch benijdden de stammen, die geen slaven hadden, de slavenhoudende stammen om hunne voor naamheid; op hun eigen beteren oëconomischen toestand hadden zij geen zicht.

De reeds genoemde afkoopbaarstelling maakte echter de eigenaars der slaven bang. Een slaaf, die f 80.— voor zijne vrijheid kon bijeenbrengen, zou zich gaan gevoelen als de gelijke, misschien nog als de meerdere van zijn heer. En door den vrijkoop zou de vrijheid werkelijkheid worden. Zóó ver wilde men het niet laten komen. En daarom bedacht men er

dit op: De hoofden vergaderden met de slaven en kondigden hun, niet zonder ironie, aan, dat zij nu vrij waren, geheel gelijk aan hunne heeren en vrouwen, zonder het minste onderscheid. Dit laatste punt werd zóó breed uitgewerkt, dat de belachelijkheid er van in 't oog sprong. De slaven haastten zich dan ook om te verklaren, dat zij alles bij het oude wenschten te laten, de vrijheid niet begeerden en hunne heeren en vrouwen bleven beschouwen als hunne meesters.

Voor de wet zijn nu slaven en vrijen gelijk, maar de openbare meening is daardoor nog niet veranderd. Dat een slaaf b.v. dorpshoofd zou worden, is nog ondenkbaar. Op de Toradja'sche kweekschool voor onderwijzers worden ook nog geen jongelieden van slavenafkomst opgenomen; zij zouden als onderwijzers niet de hun toekomende achting genieten.

Ik heb u hier een voorbeeld gegeven van een maatregel, die aan het volk is opgelegd, en die terstond al eene groote verbetering in het lot der slaven bracht. Geslagen of verkocht worden, tegen hun zin uitgehuwelijkt of gescheiden worden, dat kon hun niet meer overkomen; huwelijken tusschen slaven en vrijen werden op eens wettig. Maar de slaven bleven zich slaven en de heeren bleven zich heeren gevoelen. Dit kan natuurlijk in den loop der eeuwen niet meer worden volgehouden en het zou dus zeer oppervlakkig zijn om hier te spreken van eene schijnverbetering. De eenige daad, die kon worden gedaan, is verricht; de vruchten daarvan kunnen niet uitblijven.

Evenmin als van de afschaffing der slavernij, kan de bevolking van Midden-Celebes het heil inzien van het verbieden der heksenprocessen, der godsoordeelen en van het koppensnellen. Heksen en weerwolven zijn vrouwen en mannen, wier innerlijk wezen jegens hunne medemenschen vijandig is gestemd. Dit innerlijk wezen, dit geestelijk dubbel, verlaat bij tijd en wijle hun lichaam om zich te belichamen in de gestalte van een dier of een mensch en dan eenzaam loopende

lieden aan te vallen, hunne lever uit hun lichaam te halen en die op te eten. Zóó verklaart men het dan, als soms menschen wegwijnen en sterven. De heksen en weerwolven hebben zelf geen macht over dat booze geestelijk dubbel; immers 's menschen ziel is slechts tamelijk los met zijn lichaam verbonden en de een kan den ander niet verhinderen om zijn eigen weg te gaan.

Heksen en weerwolven werden, als zij het bewijs hunner onschuld niet konden leveren, steeds ter dood gebracht. Deze heksenprocessen waren vroeger aan de orde van den dag. De Regeering heeft ze verboden, maar het kost haar veel moeite dat verbod te handhaven.

Godsoordeelen hebben wij zelf ook in de Middeleeuwen gekend; ze hebben langen tijd in het Christendom stand gehouden, maar waren natuurlijk een overleefsel uit het Heidendom. Dat zullen ze in Midden-Celebes niet zijn, want ze zijn door de Regeering afgeschaft. Ook dit wordt onbillijk gevonden, want vroeger kon immers iedere zaak worden uitgemaakt. Beide partijen staken eene lans in den grond en wie het diepst stak had het gewonnen. Of zij doken om het langst. Of ook, de beschuldigde stak zijn vinger in kokende hars en als de vinger daardoor werd verbrand, was het bewijs van schuldigheid geleverd. De beslissing werd dus gevraagd aan de Aarde, aan het Water of aan het Vuur. En daaraan hield men zich. Wat de menschen niet konden beslissen, dat beslisten de goden die deze elementen regeeren.

Als men nu aan een Toradja vroeg om eens te zeggen wat het voor hem te beteekenen heeft, dat de slavernij is afgeschaft en de heksenprocessen en de godsoordeelen verboden zijn, dan zou hij, in onzen trant sprekende, antwoorden: alle luie en domme menschen van den laagsten stand zijn op eens verklaard tot gelijkwaardigen van het denkend deel der natie; alle sluipmoordenaars zijn plotseling onschendbaar geworden en alle zaken, waarin vroeger het beroep op de uitspraak der

goden de beslissing gaf, zijn thans eensklaps onberechtbaar geworden. Onze overwinnaars zijn menschen, die ons niet begrijpen, maar wij kunnen niets tegen hen doen. Wee den overwonnenen!

Het spreekt wel vanzelf, dat aan de Toradja-bevolking zelf hare meening niet is gevraagd. Trouwens de overwinnaars, van een algemeen menschelijk standpunt uitgaande, waren er zich niet van bewust dat zij met elken maatregel, die ook maar iets in den ouden toestand veranderde, den godsdienst aangrepen. In het kalme bewustzijn van geheel neutraal op te treden, hebben zij aan het Heidendom slagen toegebracht, waarvan het nimmer kan herstellen.

In de oogen der Toradja's is dit dus een ruw ingrijpen geweest, een wegnemen zonder schadeloosstelling, dwangmaatregelen zonder aannemelijke redenen. Zoo is er nog wel meer geboden en verboden; rekenschap wordt daarvan niet gegeven. Men gehoorzaamt omdat men overwonnen is.

Het geloof aan de minderwaardigheid van slaven, aan het bestaan van heksen en aan het nut van godsoordeelen wordt onder zulke omstandigheden niet vernietigd. Dit is ook voor de Regeering geen punt van overweging. In de vaste overtuiging, dat hare maatregelen tegen slavernij, heksenprocessen en godsoordeelen even zoovele weldaden voor het volk zijn, gaat zij haren gang, onbegrepen, maar toch gehoorzaamd, al is het dan ook uit vrees.

Toen de Regeering optrad, had de Zending ook reeds het een en ander kunnen gedaan krijgen. Er waren een paar scholen opgericht en er werden des Zondags geregeld samenkomsten gehouden. Men zou kunnen vragen: werd dan het nut daarvan door de bevolking ingezien? Ik zal hierop niet antwoorden: „Ja, ten volle”. Wij hebben zelfs *hier* nog eene leerplichtwet noodig; wat wil men dan *daarginds* verwachten? Maar de scholen waren opgericht met toestemming der bevolking. Er was terdege over vergaderd en ook niet weinig tegen ingebracht. De kinderen

gingen vrijwillig, want de ouders werkten niet mede. Trouwens, dat zou hun niet eens mogelijk zijn geweest, als de kinderen bepaald niet gewild hadden; de ouderlijke macht is bij meer primitieve volken zeer gering. De dorpen, die eene school en een onderwijzer (een Minahassisch Christen) hadden, waren in korten tijd aan deze instelling gewoon, ja zelfs gehecht geraakt en begonnen reeds het een en ander te doen om haar te helpen in stand houden.

Dat ook de bijeenkomsten, die des Zondags-morgens werden gehouden en waar op zeer eenvoudige wijze het Evangelie werd verkondigd, geheel vrijwillig waren, blijkt wel hieruit, dat er in ieder dorp, waar zij waren ingevoerd, een deel der bevolking was, dat er nooit kwam, terwijl een ander deel die godsdienstoefeningen zeer geregeld bezocht. Aanvallen op het Heidendom werden nooit gedaan, maar de Evangelie-verkondiging lokte dikwijls vanzelf uit tot vergelijking met het volksgeloof. En daar dit laatste nooit eenige proef had doorstaan en nooit in de noodzakelijkheid was geweest zich te verdedigen en daardoor zich te bevestigen en te verdiepen, kon er meestal niets anders worden aangevoerd dan: „De voorouders hebben het zoo ingesteld”.

De Zending heeft reeds lang geleerd, deze uitspraak niet als eene onbeduidendheid naast zich neer te leggen. Tot godsdienstig geloof opgestuwd familiezwak, goddelijke vereering toegebracht aan het gestorven deel van den stam, eerbiedig vasthouden aan de lijn der historie van de eigen familie, zuiver menscheijk conservatisme, verstijfd tot eene bijna onbewegelijke behoudzucht, dit alles zijn natuurlijke verschijnselen bij een volk dat geen geestelijke stroomingen beleeft, geen belangrijke gebeurtenissen medemaakt, geen diepere aanraking heeft met andere volken en alleen belang stelt in zich zelf.

„De voorouders”, zoo redeneert men, „hebben het zoo ingesteld en zij dulden niet dat het anders wordt. De voorouders

hebben ons op hunne plaats gesteld, om hun nalatenschap te bewaren en te beheeren; wij, hunne kinderen en kleinkinderen te zamen met al wat er verder in onzen stam leeft of bestaat, behooren ook daartoe. Zij zetten hun bestaan in ons voort, wij leven in het verlengde van hun leven, onzen kinderen en kleinkinderen prenten wij in, hetzelfde tegenover *ons* te doen als *wij* verrichten tegenover de voorouders. Laat daarom hun bestaan en het onze zich dan ook voortzetten. Laat alles blijven zooals het is. Alle verandering brengt ons bestaan in gevaar".

Nu komt de Regeering, en brengt verandering, buiten de bevolking om. Deze onderwerpt zich, maar blijft die zij is. Dat vreemdelingen vreemde dingen invoeren, dat is niet vreemd, zegt men, maar wij hebben er geen deel aan, al moeten we wel. Het is ons niet gevraagd.

Maar de veranderingen, die de Zending teweegbrengt, zijn door de bevolking zoo al niet zelf bedacht, dan toch met hare voorkennis en goedvinden tot stand gekomen en uitgevoerd. Daardoor zijn het wezenlijke veranderingen, die men heeft gewaagd tegenover de voorouders.

Natuurlijk is aan de Toradja's nimmer voorgehouden: ge moet uwe voorouders loslaten. Maar wel is hun gepredikt: God is één en eenig, zonder wedergade of gelijke, Hij deelt Zijne macht met niemand. Er kunnen dus geen godgelijke wezens nevens God bestaan. Eert uwen vader en uwe moeder, maar stelt niemand nevens God.

Iedere stap, dien de Toradja dus waagt tegenover zijne gestorven voorouders, moet hij doen in vertrouwen op God. Stap voor stap moet hij, door ondervinding, zich het geloof eigen maken dat het niet de voorouders zijn, die zijn leven en dat van zijne omgeving leiden, maar dat het *God* is, die regeert.

Dat zoo iets niet op eens plaats heeft, zal wel voor een ieder duidelijk zijn. Bij den eenen blijft de voorstelling, dat de voorouders tusschen hem en God in staan en dat hij dus in

laatste instantie den loop der dingen wel op Gods bestuur heeft terug te brengen, maar dat het toch alles door bemiddeling der voorouders gaat. Anderen weder denken alleen bij gewichtige dingen aan de leiding Gods, maar houden bij gewone gebeurtenissen alleen rekening met de voorouders. Zeer gewoon is ook de voorstelling: Vroeger waren het de voorouders, die alles bestuurden, maar sedert heeft God hunne plaats ingenomen.

Er is dan ook zooveel, dat telkens weder de voorouders op den voorgrond brengt. Laat ons nu maar eens aan de taal denken. De namen van verwanten der oudere geslachten: Vaders, Moeders, Ooms, Tantes, Grootouders, Oudooms en Oudtantes, enz. mag men niet uitspreken. De eerbied voor ieder ouder geslacht eischt dat en het spreekt vanzelf, dat dit als eene instelling der voorvaderen geldt. Het gebruik is diep ingeworteld en zeer algemeen. Het begint reeds bij de kinderen tegenover hunne ouders. Verder zijn er nog allerlei andere woorden verboden, en het gebruik daarvan geldt eveneens als zonde tegenover de voorouders.

Wanneer nu een Toradja Christen wordt, blijft hij dit gebruik in acht nemen, maar hij hecht er niet zoo angstig meer aan. Het wordt beleefdheid tegenover het oudere geslacht. Maar het is niet te denken, dat hij terstond alle vrees zal verliezen voor de straf der voorouders, al is het ook, dat hij hoe langer hoe minder voor het gebruik van verboden woorden terugdeinst, temeer omdat hem natuurlijk niet wordt geleerd, dat het onderhouden van dit taalgebruik een goddelijk gebod is. Het geheel los te laten, dat gaat niet aan; daarmede zou men tegen de goede zeden zondigen. In zooverre men nu dit gebruik nog eerbiedigt, houdt men zich aan eene instelling der voorouders, en dat daarbij nog iets van de oude vrees voor die vroegere volksgoden in leven blijft, spreekt geheel vanzelf.

Het Heidendom dat in de taal ligt moet dus vanzelf nog

wel een lang leven hebben, want het veranderen der taal gaat al zeer langzaam. Alle dingen hebben een naam en luisteren naar dien naam, want deze spreekt hun innerlijk wezen aan. Kent men iemands naam, dan kan men hem roepen; ook om zijne ziel uit zijn lichaam te kunnen lokken moet men zijn naam kennen. De namen van dieren, boomen en planten en van voorwerpen uit de onbezielde natuur geven dus, indien zij verstaanbaar zijn, het karakter, de geaardheid van het wezen dier dingen aan. Die namen zijn door de voorouders gegeven en dezen hebben daarmede aan hunne nakomelingen geopenbaard wat het ware wezen dier dingen is. En de dingen behouden hun naam, kondigen daarmede dus telkens hunne geaardheid aan. Al neemt de bevolking nu het Christendom aan en betuigt zij daarmede dus niet meer goddelijk gezag toe te kennen aan de uitspraken der voorouders, zoo verliezen die uitspraken daarmede toch nog niet alle autoriteit; vooral niet omdat er voor den gedachtengang der animistische volken zooveel logica in hunne oude levensbeschouwing ligt. Met de animistische *logica* te breken, gevoelen zij nog niet terstond als een eisch van het in beginsel verlaten der animistische *denkwijze*.

Men zal b.v. een huis bouwen. Gewoonlijk doen eenige gezinnen dit met elkaar, want een enkel gezin heeft daartoe geen werkkrachten genoeg. Laat ons onderstellen, dat allen christenen zijn, dan zullen er onder hen zijn die weinig meer hechten aan alle bijzondere voorschriften der animistische beschouwing, welke moeten dienen om het huis sterk en deugdelijk te maken en den bewoners geluk en gezondheid te schenken. Zij zullen zeggen: „Hoe degelijker wij het huis bouwen, hoe langer het zal staan; hoe matiger en zindelijker wij leven, des te gezonder zullen wij blijven”. Maar de conservatieven hebben altijd de meeste kans, omdat men toch ook bij degenen, die verder zijn, gemakkelijk aan het nog bestaande conservatisme nieuw leven kan inblazen. Wanneer men met

een groot gezelschap loopt, is er meer kans dat de vluggen op de langzamen wachten, dan dat de langzamen de vluggen willen bijhouden. En zoo komt men niet vlugger vooruit, dan de langzaamste van het gezelschap.

Er wordt dan een huis gebouwd en men gaat boomen vellen. Nu staat hier een goede boom, maar er is in den bast een litteeken, zoodat tusschen de vergroeide randen der schors het hout is te zien. Zulk een plek heet „doode schors” en als men nu een boom met zulk een plek gebruikt, dan zal er onder de bewoners van het huis spoedig een doode komen. Laat nu een meer vrijen geest zeggen: we halen immers den bast er af en daarmee ook den dood, dan zal een meer benepene opmerken: maar als we nu eens een van allen ziek worden! En dan zal de eerste, in 't vooruitzicht van zoowat iedereen tegen zich te zien gekeerd, maar liever toegeven.

Een andere boom, die overigens zeer goed zou zijn, is omwikkeld met slingerplanten. Dit geeft een beeld van de tallooze verwickelingen, waarin men zal geraken als men zulk een boom gebruikt. Een kwast in het hout wijst op ongeluk; immers zulk een kwast is een oog, dat alles ziet en in zich weerspiegelt en opneemt en waarnaar ook weder alles kijkt. Zoo iets is dus zeer gevaarlijk. En dan de namen! Geen *olmen*hout (ik stel nu voor 't gemak alles maar op zijn Nederlandsch voor), want dan gaat het huis *vermolmen*; geen *pijnboomen*-hout, want dan heeft men immers aldoor van *pijn* te lijden; geen *beuken*-hout, want men zou door storm en onheil *gebeukt* worden; geen *grenen*hout, want er zou aan het *grijnen* der kinderen geen einde komen. Door gebruik van het hout van den *iep* zouden de huisbewoners de *griep* kunnen krijgen; *vuren*hout zou het huis aan het gevaar blootstellen, door *vuur* te worden verwoest. Er zijn natuurlijk ook houtsoorten, die zich door hunnen naam aanbevelen. Gebruikt men *sparren*hout, dan zal men lang *gespaard* blijven, en *eiken*hout kan „al het kwaad”

doen *wijken*. Men zou intusschen ook kunnen zeggen, dat het „alle goeds” doet wijken, want er zijn ook boomnamen, die men even goed gunstig als ongunstig kan uitleggen. Zelfs zijn er boomen, die in de eene streek anders heeten dan in een andere en die men hier bij voorkeur, maar ginds nimmer als timmerhout zal gebruiken. Daaruit blijkt dan, dat de voorouders der lieden van *ginds* aan hunne nakomelingen het gebruiken van dat hout hebben afgeraden, terwijl het *hier* den menschen door hunne vaders is aanbevolen. Elk van beiden heeft dus gelijk.

Men gevoelt welk een macht dat steunen op het voorgelacht is. Er behoeft niets meer onderzocht te worden, want dat hebben de vaders reeds gedaan; ondervinding op te doen is onnoodig, want wij weten reeds van de voorouders hoe alles in elkaar zit. En al ontdoet men nu de voorouders van hunne goddelijke glorie, eerbiedwaardig zullen zij toch altoos blijven. Dit bewustzijn zal ook den „Christen geworden Heiden” niet licht verlaten.

De taal, waarin dus de uitspraken der voorouders vastliggen, is ook een sterke band met het Heidendom op het gebied der behandeling van ziekten. Een zieke moet worden behandeld op een gunstigen dag. Nu hebben de 28 of 29 dagen van elke maanperiode ieder een naam en deze duidt aan of de dag goed is of niet. Zoo is er een dag die „voorbijgang” heet, een naam door velen voor gunstig gehouden, omdat hij den voorbijgang der ziekte belooft. Maar anderen beweren dat zij dien dag nooit zouden kiezen, omdat zij dan „voorbijgang van het herstel” vreezen. Om het weer op zijn Hollandsch toe te lichten: alsof men b.v. op *Vrijdag* met eene kuur zou beginnen om van de ziekte *vrij* te worden, of er *niet* mede zou beginnen, omdat anders de dood *vrijen* toegang zou krijgen.

Daar men nu alle ongesteldheden toeschrijft aan oorzaken die van buiten af werken, zoo is de behandeling van een

zieke ook geheel uitwendig; het denkbeeld „innemen” is den Toradja's oorspronkelijk vreemd. De medicijn wordt uitwendig aangebracht op de zieke deelen; zij wordt eerst fijngekauwd en daarna op de zieke plek geblazen. Zoo is zij dus vermengd met het speeksel en den adem van den geneesheer, wat haar natuurlijk nog veel heilzamer maakt, want speeksel en adem zijn dragers van sterke magische krachten.

Nu worden ook weder als heelkrachtig beschouwd de bladeren van planten die zich door hunnen naam of door opzichtige eigenschappen als heilwerkend aanbevelen. Men zal b.v. (om weder een Nederlandsch voorbeeld te geven) *rapen* fijnkauwen en het kauwsel uitblazen op eene pijnlijke plek, omdat nu de ziekte zal worden weggeraapt.

Een sterk geloof hecht men ook aan de kracht van woekerplanten. Immers deze zetten zich vast op andere gewassen en dooden ze ten slotte. Wendt men nu de bladeren van zulk eene plant aan op eene zieke plek van 't lichaam, dan zal de kracht dier bladeren de ziekte in het lichaam dooden.

Op het eerste hooren klinkt dit alles voor ons vrij onnoozel. Wij, die onze taal niet alleen hooren, maar ook zien kunnen, weten veel te goed dat geheele of gedeeltelijke klankgelijkheid van twee woorden op zich zelf niets behoeft te beteekenen. Voor ons zou een raad als: „gebruik *rapen* om uwe ziekte weg te *rapen*” eene haast zwakzinnige poging beduiden om met eene woordspeling aardig te zijn. En zou iemand vragen: „Maar hebben die woorden dan wezenlijk niets met elkaar te maken?” dan verwijzen we hem even naar het Duitsch, waar *Rübe* en *Raffen* ver genoeg uiteen staan om het vermoeden van identiteit te doen verdwijnen. De animistische Heiden denkt echter anders over zijne taal. Voor hem is zij eene nalatenschap der voorouders, en bevat zij uitspraken, aanduidingen, verklaringen en benoemingen van al wat leeft of is. Zij openbaart het wezen der dingen, duidt hunne krachten of eigenschappen aan, ver-

klaart hunne geaardheid, en is door het nageslacht eenvoudig te aanvaarden. De taal, die alleen gehoord en nimmer in schrift gezien is, heeft alleen klank en geen vorm. Zou men van twee klankgelijke woorden opmerken, dat ze in eene verwante taal niet gelijk klinken, dan zou het antwoord zijn: „Nu ja, maar daar heeft men de rechte taal niet, die hebben wij alleen”.

Zeer sterk is de animistische Heiden geneigd tot vermenging van godsdienstige denkbeelden. Het Christendom aannemende, zou hij het liefst zijn Animisme zóó omwerken, dat het er in paste. Een sprekend voorbeeld is het volgende verhaal uit de *Minahassa*, waarin het Bijbelsche Scheppingsverhaal is samengewerkt met het Minahassische. Dit laatste vertelt, dat de Minahassers afstammen van eene vrouw, die *Loemimoe'oe*t heette; door den Westenwind zwanger geworden, kreeg zij een zoon, met wien zij verder het menschengeslacht heeft voortgebracht. Christelijk omgewerkt luidt het verhaal aldus:

„Adam en Eva hadden drie zonen en ééne dochter. De „zonen heetten: Tom-balanda, Ton-sina en Tom-papoea; de „dochter heette *Loemimoe'oe*t.

„Op zekeren dag ging Adam met zijne zonen naar den „palmwijnboom en gelastte hij zijn zoons palmwijn te tappen. „Daaraan bedronk zich Adam, zoodat hij niet meer kon „loopen. De jongste zoon nam hem nu op den rug maar kon „hem niet dragen. Ook Ton-sina was de last te zwaar, maar „Tom-balanda was in staat Adam naar huis te dragen. Toen „Adam nu was ontwaakt, verklaarde hij den oudsten zoon tot „heer over de beide anderen; Ton-sina zou handelaar worden „en Tom-papoea het werk doen dat overschoot. De dochter „zou het land bebouwen en den broeders voedsel verschaffen; „dezen zouden dan hunne zuster al de noodige kleederen en „gereedschappen geven. Zoo staan dus de *Hollanders* boven- „aan, de *Chineezers* zijn handelaars, de *Papoea's* doen al het „handwerk en de Minahassers zijn landbouwers”. Daarop volgt

dan verder het verhaal van *Loemimoe'oet* en den *Westenwind*.

Hierboven is reeds medegedeeld welk eene hoogte het *vogelhooren* in de Minahassa had bereikt. Juist doordat de priesterstand in de Minahassa een zoo goed georganiseerd deel der maatschappij was, konden allerlei onderdeelen van den godsdienst tot in het fijne worden uitgewerkt. Ook thans nog zijn er Minahassers, die zoo bedreven zijn in het lokken van vogels, dat deze op hunne schouders, hun hoofd en hun rug komen zitten en juist zooveel kreten geven, als de vogelhoorder er voor zijne waarzeggerij noodig heeft. Het geloof aan de beteekenis van vogelgeluid sterft niet spoedig uit, waar het zoozeer tot wetenschap is ontwikkeld. Waar het koppensnellen verdwijnt, is een voorname reden tot vogelhooren vervallen, maar een bedrijf als de jacht helpt het gebruik in stand houden. Er is b.v. in Midden-Celebes een vogel die *goei-goei* heet, omdat hij dat geluid maakt. En nu beteekent *megoei* „scheefloopen, overhellen”. „Wel”, zeggen de jagers, als ze den roep van dezen vogel hooren, „hij voorspelt ons dat we straks scheef zullen loopen van al het wild dat we te dragen krijgen”. Een andere vogel maakt een eenigszins ketserig geluid, waarin de jagers herkennen het geluid van het mes op het hakblok. Er zal dus straks veel vleesch zijn te hakken, omdat men goeden buit zal behalen.

Gebruiken, die zich ook lang kunnen handhaven, zijn die, welke bij de *lijkbegozing* plaats hebben. In de Minahassa is het de gewoonte dat het lijk van een gestorvene bewaakt wordt, zoolang het nog boven aarde staat. Steeds valt er een nacht in dien tijd; deze wordt doorgebracht met het zingen van stichtelijke liederen en het gebruiken van versnaperingen. Bij de Toradja's van Midden-Celebes doet men bij het lijkbewaken allerlei spelletjes en improviseert men een gedicht, waarin het heet dat men den doode begeleidt naar de Onderwereld. Dit is geen doodenzang, maar eveneens een spel; het dient, niet

minder dan alle andere vermakelijkheden, om den slaap uit de oogen der aanwezigen te houden. Het is n.l. zeer gevaarlijk om bij een doode in slaap te vallen, want de doode is ontevreden, omdat hij alléén moet sterven. Het hebben van deelgenooten in het ongeluk is voor den communistisch levenden mensch altijd een groote troost. Men werkt, men loopt, men overnacht zeer ongaarne alleen en nu moet men alleen den tocht naar de Onderwereld maken en daar alleen aankomen. Zulk eene zelfstandigheid begeert men niet. Een alleen loopend mensch is een armzalige, een stakkerd. Wel krijgt de doode allerlei mede in zijne lijkst: sarongs, hoofddoeken en andere kleedingstukken, pinangdozen, kralen, enz. Men kan zelfs zeggen, dat hij eerst bij zijn dood persoonlijk eigendom verkrijgt. Bij zijn leven heeft men alles in gemeenschap bezeten; alle kleedingstukken, sieraden, gereedschappen, wapenen, worden door den een van den ander geleend, en aan een ander in leen gegeven, en niemand kan ze zijn persoonlijk eigendom noemen. Wat men dan als persoonlijk eigendom weet te verzamelen, verbergt men eerst, en als men zijn einde voelt naderen, verlangt men het mede in zijne doodkist te hebben, desnoods met de bedreiging, dat men er om zal komen spoken, als het niet wordt medegegeven.

Men wordt dus eerst bij zijn dood eene persoonlijkheid, eene zelfstandige individualiteit. Dit denkbeeld is voor den animist in 't geheel niet aanlokkelijk en hij tracht er dan ook aan te ontkomen. Vrouwen, die een nog klein kind hebben als zij sterven, willen vaak haar zuigeling meenemen naar het Doodenrijk. Men staat nu wel niet toe dat het wichtje door de moeder geworgd wordt, maar uit vrees dat de moeder om haar wicht zal komen spoken, is men maar blij als het ook spoedig sterft en daarbij helpt men dan wel mede, door het kleintje te verwaarloozen. En zoo schrijft men dus iederen doode de gezindheid toe om zich een of meer metgezellen op

den weg naar de Onderwereld en lotgenooten in den dood te verschaffen. Als men nu bedenkt, dat bij een slapende de ziel, het geestelijk dubbel, van zijn lichaam is gescheiden, dan gevoelt men hoe gemakkelijk het voor den doode zou zijn zulk eene ziel mede te nemen. Daartegen is men op zijne hoede en zoo houdt men elkaar den slaap uit de oogen, om elkander in het leven te behouden. De spelletjes en plagerijen nu, waarmede men dit deed in den Heidenschen tijd, zijn thans in de Minahassa vervangen door het zingen van stichtelijke liederen. Het gebruik van het lijkbewaken wilde men in stand houden en men heeft het middel daartoe gevonden.

Bij de oude Minahassers was het een zeer slecht teeken van iemands gezindheid, wanneer hij zich in gezelschap *verslikte*. Van zoo iemand werd aangenomen, dat hij de bijeenkomst bijwoonde met geheime booze bedoelingen. Zonder eenig onderzoek werd hij dan ook door de geheele vergadering beboet. Een oud offergebed der Minahassers luidde: „Mogen de deugnieten zich verslikken en moge voor hen, die kwaad van ons „spreken, dit kwaad gerucht worden tot aanleiding om zich te „verslikken.” Immers wanneer iemand zich verslikt, komt de hem aangeboden drank niet vrijwillig door zijne keel. Men biedt iemand spijs en drank aan uit goede gezindheid, en als hij die aanvaardt en tot zich neemt, mag hij ook niets meer tegen den gever doen, zonder zich te bezondigen. Heeft men dus kwade voornemens, doch neemt men tóch spijs of drank aan, dan huichelt men. Maar dan wil de spijs of drank ook niet vrijwillig door de keel en de stoornis, die zij ondervindt, het verslikken dus, verraadt onfeilbaar, dat het met dien mensch van binnen niet in orde is.

Dit geloof is overgeplant op het gebruik van brood en wijn bij het Avondmaal. Wanneer daarbij iemand zich verslikt, komt hij terstond onder verdenking van een zondaar te zijn, die onwaardiglijk eet en drinkt. Het is immers gebleken, dat

hij de spijze, die hem in naam van Christus werd aangeboden, niet ongestoord tot zich nemen kon.

Ook de *rouwgebruiken* geven gemakkelijk aanleiding tot het doen voortleven van animistische opvattingen. De bedoeling der rouwdracht en der verdere rouwgewoonten is in de eerste plaats om zich te verbergen voor den doode, opdat hij niet de ziel der hem omringenden medeneme naar het Zielenland. De zwarte rouwkleeding leent zich zeer gemakkelijk tot het levend houden van deze opvatting. Immers waar de gewoonte van tanden-verminken bestaat, worden de tanden die men niet uitslaat zwart gemaakt, omdat men wil geheim houden dat men ze heeft. De zwarte kleeding blijft allicht de gedachte levendig houden aan een zich verbergen voor den doode. Men behoeft dus in het aannemen dezer gewoonte geen ijdele navolging der Europeanen te zien. Men kan integendeel gerust aannemen, dat onze zwarte rouwkleeding van animistische afkomst is en dus, waar zij wordt overgenomen door een volk dat de animistische denkwijze nog niet geheel heeft verlaten, voor eenigen tijd opnieuw de draagster wordt eener animistische opvatting, totdat ook deze weder verloren gaat en de vorm een nieuwen inhoud krijgt.

Zeer dikwijls valt ook de aandacht der Europeanen op de eigenaardigheid der Inlandsche Christenen om voor zich en hunne kinderen bij den Doop *een Bijbelschen naam* te kiezen. Afgezien nog van het feit, dat, naar de opvatting van vele Indische volken, bij een nieuwen staat of toestand ook een nieuwe naam behoort (vele Mohammedanen die de bedevaart naar Mekka maken laten zich daar een nieuwen naam geven), vindt dit gebruik zijne verklaring hierin, dat in den tijd toen de voorouders dezer Christenen nog in het Animisme verkeerden, zij dikwijls namen kozen uit de litanie der priesteressen of uit den mythologischen woordenschat. Deze gewijde letterkunde wordt nu vervangen door den Bijbel, en zoo ontleent

men de namen aan de Bijbelsche geschiedenissen, voor welke hoofdpersonen men is gaan gevoelen als voor geestelijke voorvaderen. Zoo is ook deze Christelijke gewoonte niet zonder precedent in het animistisch Heidendom.

Het is niet mijne bedoeling, eene eenigszins volledige opsomming te geven van opvattingen, die uit het Heidendom in het Christendom worden medegenomen en daar een nieuw leven beginnen, omdat zij een levensvorm gereed vonden, maar te doen zien welk een allerbelangrijkst gebeuren er plaats grijpt, wanneer een volk uit het animistisch Heidendom tot het Christendom overgaat, of zooals de veel juistere Inlandsche term zegt: „het Christendom binnengaat”. Ik zou deze spreekwijze wel willen overnemen, want zij zou menigeen kunnen helpen om zich een juistere voorstelling te vormen van hetgeen er eigenlijk gebeurt. De animistische Heiden treedt het Christendom binnen. Eerst is hij het voorbijgegaan; later heeft hij er lang voor stilgestaan; eindelijk treedt hij binnen. En langzaam, zeer langzaam begeeft hij zich verder. Immers hij doet den stap niet alleen, maar in een groot gezelschap der zijnen, en zoo vormt zich dadelijk eene Christelijke gemeente in welke midden van oudsher het Animisme heeft gebloeid, dat het denken en voelen der voorgelachten en tot voor korten tijd ook nog dat der jonge Christelijke gemeente heeft beheerscht.

Wat dit nu wil zeggen, heb ik, voor zoover het mij zelf duidelijk kon zijn, hier trachten mede te deelen. Het overal tusschen verspreid zijn van het Heidendom, dat als een bodem rust onder alle gewone en ongewone zaken van het dagelijksch leven, zoodat het overal en nergens is, hier en daar blootkomend, maar doorgaans meer te peilen dan te ontwaren, dit was het eerste dat hierboven is besproken. Daarop zijn eenige vaste punten aangewezen: zekere monumentale verschijnselen, zooals de Heilige Steenen der Minahassers en de Tempels

der Toradja's; eenige geloofswaarheden zijn geformuleerd, zooals de vergelding van goed en kwaad, de voorbeschikking, het leven na den dood en de aanraking met het Christendom, die de diepere gemoederen losmaakt uit de grauwe menigte. En ten slotte is het een en ander beschouwd van het geestelijk hebben en houden waarmede de animistisch denkende en voelende het Christendom binnentreedt, als hij gehoor geeft aan de herhaalde en dringende uitnoodiging daartoe, die eerst langzamerhand door hem is verstaan.

Het aanvankelijk miskennen van het Evangelie kon niet blijven bestaan. Ondanks zich zelf begon men in de Evangelieprediking belang te stellen, omdat men het werkelijk nieuwe, het nog niet gehoorde, het nog onbekende van het Evangelie begon te ontdekken, niet als eene duidelijk te omschrijven kracht, maar als eene weldaad. Overheersching van den zwakke door den sterke, uitstallen van overbluffende knapheid, listig vangen van onnoozele zielen, deze en soortgelijke wantrouwende opvattingen vielen langzamerhand weg voor het vertrouwenwekkende bewustzijn: men zoekt onze harten. Eindelijk moest hierop toch eens antwoord worden gegeven. Daartoe behoeft men niemand te dwingen, maar de groote geestelijke arbeid is: iets van zich laten begrijpen, het bewustzijn te wekken: mijn hart wordt toegesproken en ik begin het te verstaan; op den duur zal ik antwoord moeten geven. Ten slotte breekt het door bij de geestelijk vooraanstaanden: „God zoekt mij”. En als het zoo ver is, dan komt ook hun antwoord, want dan is het onvermijdelijk. En zij zijn het die de hunnen medenemen. Zonder dat dezen hen volgden, zouden die geestelijk meerderen niet willen of kunnen overgaan. Maar voor die vraag zijn deze laatsten niet gesteld, want zij zijn, juist om hun grooter geestelijk vermogen, de vertrouwden der hunnen geweest.

Deze geestelijk vooraanstaanden zijn ook in hunnen Heiden-schen tijd de menschen, van wie men heeft gevoeld dat zij

goede en schoone uitspraken, die tot hen gekomen waren, wisten vast te houden en weder te geven. Van hen hoort men gezegden als dit: „Wanneer de menschen weenen bij een lijk, dan glimlachen de voorouders en zeggen: De aardbewoners beweenen slechts een pisangstam”. Deze beeldspraak is zeer zinrijk. De pisang is een groote struik, met een weeken stam, die altijd kil aanvoelt; vandaar dat men een lijk gaarne met een pisangstam vergelijkt. Maar dit is slechts bijzaak. Het menschenleven wordt vergeleken met dat van den pisang, omdat deze slechts éénmaal bloeit en vrucht draagt en dan onherroepelijk afsterft. De spruiten die aan zijn voet opschieten vervangen dan den verganen moederstam. Zoo gaat het ook ons, menschen: slechts in onze nakomelingen zijn we onsterfelijk. Voor onze personen hebben we het eeuwige leven niet, maar voor ons geslacht wel. Als familie, als geslacht, als stam kunnen we onsterfelijk zijn op deze aarde, als personen niet. Want toen de menschen geschapen waren en leefden, liet de Schepper voor hen uit den Hooge een tros pisang en een steen neder, om eens te zien wat zij zouden kiezen. Hadden zij den steen gekozen, dan zouden zij hebben geleefd als de steenen, onsterfelijk, onveranderlijk, onvergankelijk. Maar zij hebben den pisang gekozen en nu leven zij als de pisang: ze brengen kinderen voort en vergaan.

Wij gevoelen hier, dat het Heidendom zich zelf niet begrijpt. Laat de steen dan het beeld der onvergankelijkheid zijn. Wie onder eeuwig leven verstaat den onaandoenlijken, onveranderlijken toestand van het verstijfde heden, die heeft den blik nog niet waarlijk opwaarts gericht. In hem is de persoonlijkheid nog niet ontwaakt.

Is het niet veel meer waar, dat wij tot de Heidenen mogen zeggen: Uwe voorouders hebben goed gekozen? Wat gij eeuwig leven noemt, het leven als de steenen, dat is juist de eeuwige dood. Het is ons groote voorrecht, dat we, al zijn

we slechts een schakel in de keten van het leven van ons geslacht, toch ook persoonlijkheden zijn en ons daarvan meer en meer mogen bewust worden. Hiervoor huivert de gewone Heiden aanvankelijk; onbewust schrikt hij er voor terug. Verantwoordelijkheid, keuze uit zedelijke motieven, beslissen en handelen in het geloof, dit is hem alles nog vreemd. Zal er nu in zulk eene maatschappij iets van het goede zaad ontkiemen, dan moet dit zich het eerst openbaren bij degenen die zedelijke verantwoordelijkheid aandurven en ook anderen opwekken tot het doen van den stap, dien zij in het geloof wagen. De Zendeling durft het voor zijne verantwoording te nemen om tot de Heidenen te zeggen: „Geloof in God, neemt Jezus Christus aan”. En zij, die deze roepstem beantwoorden, nemen de hunnen mede, omdat ook zij de verantwoordelijkheid daarvoor durven aanvaarden. Zoo openbaart zich de persoonlijkheden uit de menigte; zoo verheft zich boven de op eene maat gesneden massa degene, die het hoofd durft omhoog te heffen, omdat hij God wenscht toe te behooren.

Zij die zijn voorbeeld volgen zijn natuurlijk de zwakkeren. Toch versterken zij hem, die hen heeft opgeroepen, om te zamen met hem den stap te doen. Te zamen durven zij de verantwoordelijkheid aan, en één durft haar uit te spreken. Hij is het ook die het eerst den Doop ontvangt en na hem durven dan de anderen toetreden.

De groep breidt zich uit tot eene gemeente, die hoe langer hoe grooter wordt: in gelijke mate wordt de toegang gemakkelijker, niet vanwege de Zending, maar voor het gevoel der toetredenden. De lateren zijn minder los van het Heidendom dan de eersten, althans minder bereid uit eigen wil allerlei los te laten. Maar zij zijn op den weg, op welken men hoe langer hoe duidelijker moet kiezen en zich uitspreken. Er moet zich eene Christelijke zede, eene Christelijke openbare overtuiging vormen. En dit gaat niet snel, maar langzaam.

Zulke dingen worden niet bedacht door hen, die het Christendom der jonge Inlandsche gemeenten belachelijk maken, door het te meten met hunne voorstellingen, ontstaan buiten eenige kennis van het geestelijk proces dat eene Heidensche maatschappij moet doormaken, eer zij kan besluiten om het Christendom binnen te treden. Met al hun geroep om den Inlander toch vooral Inlander te laten, nemen zij hem ten slotte toch weder kwalijk dat hij Inlander is. Verschijnselen van het geestelijk leven kan men nu eenmaal niet doorgronden door ze van buiten af te registreeren. Hetzij men Zending wil, of Ethische Politiek, of Associatie, men zal de verschijnselen van het geestesleven, zooveel als men daartoe in staat is, moeten mede doorleven, om ze te kunnen beoordeelen. De heerschershouding, het optreden van den man die zich voelt als de meerdere en alleen maar eens uitkijkt of het niet juist zoo is, als hij altijd wel gedacht heeft, is zeker niet de toestand waarin men geschikt is voor het ontdekken van wat er toch eigenlijk wel gebeurt.

De Heidensche volken aan zich zelf overlaten, beteekent: hen te laten uitsterven. Zoo iets is een interessant proces; wie het wenscht te zien, maakt zich doorgaans zeer boos op hen die het tegengaan.

Maar zij, voor wie de Heidensche volken voorwerp van *studie* zijn, kunnen een trap hooger stijgen en hen tot voorwerp hunner *liefde* maken. Dan zullen zij gaan medevoelen met hen, die de verkondiging der Hoogste Liefde aan deze volken tot hun levensdoel maken, een werk, waarin evenveel en evenzeer wordt gedwaald als in elk werk van geestelijken aard, omdat wij menschen juist daarin onze zwakste zijde toonen; maar ook onze sterkste, want ook voor ons zelf is het een werk van vernieuwing des harten, die samen gaat met de vernieuwing van het geestelijk leven der Heidensche volken.
